

Saara Blomqvist ja Aino Laine

Taikamaan lapsia auttamassa

Toimintaa lasten sosiaalisen kompetenssin ja osallisuuden tukemiseksi

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

26.10.2012

Tekijät Otsikko Sivumäärä Aika	Saara Blomqvist, Aino Laine Taikamaan lapsia auttamassa – Toimintaa lasten sosiaalisen kompetenssin ja osallisuuden tukemiseksi 39 sivua + 3 liitettä Syksy 2012
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi
Ohjaajat	Lehtori Aini Ronkainen Lehtori Arto Salonen
<p>Opinnäytetyömme käsittelee sosiaalisen kompetenssin ja osallisuuden tukemisen merkitystä kiusaamisen ehkäisyssä varhaiskasvatuksessa. Työmme tukee lojäläisen päiväkodin kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa. Opinnäytetyömme on toiminnallinen, jonka tarkoituksena oli käsitellä lasten kanssa sosiaalisia suhteita ja etsiä ratkaisuja niissä ilmeneviin konfliktitilanteisiin. Halusimme saada tietoa ovatko esikouluikäiset lapset kykeneviä itse pohtimaan näitä asioita, ja voiko lapsia saada innostumaan ja kiinnostumaan tällaisesta pohdinnasta.</p> <p>Tutkimusten mukaan koulukiusaamisen juuret löytyvät päiväkotikäisten lasten parista, joten varhaiskasvatuksen rooli kiusaamisen ehkäisyssä on merkittävä. Sosiaalisten- ja tunnetaitojen, sekä lasten osallisuuden tukeminen nähdään tärkeinä kiusaamisen ehkäisyssä. Kiusaaminen tapahtuu lapsen vertaissuhteissa, joten huomiota tulisi kiinnittää myös lasten välisiin vuorovaikutussuhteisiin ja yhteisöllisyyden tukemiseen.</p> <p>Teimme opinnäytetyömme toiminnallisen osuuden lojäläisen päiväkodin esikouluryhmään. Suunnittelimme ja toteutimme viiden toimintakerran kokonaisuuden, joille kaikille kerroille osallistuvivat samat kahdeksan lasta. Toiminnalliset osuudet rakentuivat viidennen dimension toimintamallin ympärille, jossa lapset herätellään toimimaan mielikuvitushahmon ja leikin kautta. Toimintamme arviointi tukeutuu havainnointiin, jota teimme jatkuvasti toiminnan aikana ja videokuvan avulla jälkikäteen. Arviointiin kuuluu myös palaute, jota saimme lapsilta ja toimintaamme seuraamassa olleelta lastentarhanopettajalta.</p> <p>Johtopäätöksemme on, että lapset ovat kiinnostuneita sosiaalisista ongelmista ja he innostuivat yhteiseen pohdintaan ratkaisujen löytämiseksi. Viidennen dimension toimintamalli osoittautui toimivaksi menetelmäksi valitsemiemme aiheiden käsittelyssä ja lasten osallisuuden tukemisessa. Sen avulla ongelmat voitiin etäännyttää koskemaan satuhahmoja, jolloin lapset vapautuivat keskustelemaan riippumatta mahdollisista omista kiusaamis- tai kiusatuksi tulemisen kokemuksista.</p>	
Avainsanat	sosiaalinen kompetenssi, osallisuus, viidennen dimension toimintamalli, varhaiskasvatus, kiusaaminen

Authors Title Number of Pages Date	Saara Blomqvist and Aino Laine Helping the Children in Magic Land- Action for Supporting Social Competence and Participation 39 pages + 3 appendices Autumn 2012
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Aini Ronkainen, Senior Lecturer Arto Salonen, Senior Lecturer
<p>Our Bachelors thesis dealt with the importance of supporting social competence and participation for preventing bullying in early childhood education. Our study supported a kindergarten in Lohja in their bullying prevention plan. This was a practice-based thesis in which our aim was to handle social relationships with the children and to find solutions to conflict situations with them. We wanted to find out if pre-school aged children were capable of this kind of reflection, and if it was possible to get the children to be enthusiastic and interested in that.</p> <p>Studies have shown that the roots of bullying at school lie among kindergarten-aged children, so the role of early childhood education is significant in the prevention of bullying. In the preventive work it is important to support social and emotional skills and participation. Bullying happens in children's peer relationships, so it is important to pay attention to the interaction of children and to support communality.</p> <p>We carried out the functional parts of our thesis in a preschool group of a kindergarten in Lohja. We planned and implemented an entity which consisted of five activity sessions for eight same children. Our functional sessions were structured around The Fifth dimension approach in which children are awakened by an imagined character and playing to learn things. The evaluation of our thesis was based on reflective observation what we did continuously during the project, and afterwards by film. The feedback from the children and from the group's kindergarten teacher who was observing our sessions were also part of the evaluation.</p> <p>Our conclusions are that children are interested in social problems and they get enthusiastic to jointly consider finding solutions. The Fifth dimension approach turned out to be a workable method in handling our themes and also in supporting participation. With the help of the method it was possible to make a distance to the problems by making them consider fairytale characters. This made the children to discuss regardless on their own possible experiences on bullying.</p>	
Keywords	early education, bullying, social competence, participation, the Fifth dimension approach,

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa	3
2.1	Pienten lasten kiusaaminen	3
2.2	Aikuisen rooli kiusaamisen ehkäisyssä	6
2.3	Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen näkökulma	8
3	Teoreettinen viitekehys	10
3.1	Sosiaalinen kompetenssi	10
3.2	Lapsi ryhmän jäsenenä	13
3.3	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	15
4	Toiminnallinen osuus	18
4.1	Viidennen dimension toimintamalli	18
4.2	Tuokioiden kulku	20
4.3	Taikurin kirje saapuu	21
4.4	Taikamaan kummallisesti käyttäytyvät lapset	23
4.5	Kaikki erilaisia mutta samanarvoisia	25
4.6	Tunteet kertovat	28
4.7	Taikapöly ja onnenhelmet	30
5	Arviointi	31
6	Pohdinta	35
	Lähteet	38
	Liitteet	
	Liite 1. Lupakysely vanhemmille	
	Liite 2. Kirjeet Taikamaasta	
	Liite 3. Palaute ohjaustuokioista	

1 Johdanto

Opinnäytetyömme käsittelee sosiaalisen kompetenssin tukemista varhaiskasvatuksessa. Työmme lähtökohdat ovat kiusaamisen ehkäisemisessä, jossa nähdään tärkeäksi sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen vahvistaminen, sekä lasten osallisuuden ja yhteisöllisyyden lisääminen. Koulukiusaamisen juuret löytyvät päiväkotikäisten lasten parista, joten kiusaamisen ehkäisy on erityisen tärkeää aloittaa jo varhaiskasvatuksessa (Kirves– Stoor-Grenner 2010a: 3).

Mannerheimin lastensuojeluliitto ja Folkhälsan toteuttivat vuosina 2009-2010 hankkeen, jossa etsittiin toimintamalleja kiusaamisen ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen varhaiskasvatuksessa. Hankkeen myötä Lohjalla on kiinnitetty paljon huomiota aiheeseen, ja jokaiseen Lohjan päiväkotiin on laadittu talokohtainen kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma. Teimme opinnäytetyömme toiminnalliset osuudet yhteistyössä erään lohjalaisen päiväkodin kanssa. Työmme oli toivottu lisä esikoulun arkeen, jossa oltiin kiinnostuneita uusista tavoista aiheen käsittelemiseen. Työmme tarkoitus on olla osa yhteistyöpäiväkodin kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmaa, ja suunnittelimme toimintakeramme sopimaan ryhmän muuhun kiusaamisen ehkäisyyn liittyvään toimintaan.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen, jossa suunnittelimme ja toteutimme viiden kerran toiminnallisen kokonaisuuden. Toimintatuokiomme rakentuivat Viidennen dimension toimintamallin ympärille, jossa lapset herätellään toimimaan ja oppimaan mielikuvituksen ja leikin kautta. Suunnittelimme toimintatuokiomme tukemaan kiusaamisen ehkäisyä käsittelemällä lasten kanssa erilaisuutta ja toisen asemaan asettumista. Tavoitteemme oli saada lapset osalliseksi konfliktitilanteiden ja niiden ratkaisemisen pohdintaan. Halusimme saada myös tietoa esikouluikäisten lasten valmiuksista pohtia ikätovereiden välisiä sosiaalisia suhteita, sekä nähdä innostuvatko he tämänkaltaisesta pohdinnasta.

Esittelemme raportissa ensin työmme lähtökohtia ja tavoitteita toiminnallemme. Teoriaosuudessa tarkastelemme sosiaalisen kompetenssin käsitettä, vertaissuhteiden merkitystä lapsen kehitykselle, sekä osallisuuden merkitystä varhaiskasvatuksessa. Tämän jälkeen esittelemme toimintamme ja sen arvioinnin. Lopuksi pohdimme hyödyllisyyttä ja tavoitteiden saavuttamista.

Työmme arvioinnin tukena käytimme havainnointia, jota teimme jatkuvasti toimintamme aikana sekä videokuvan avulla. Teimme myös tuokioita seuraavalle henkilökunnalle arviointikyselylomakkeen, jotta saimme heidän mielipiteensä toimintamme toimimisesta ja käytettävyydestä. Lisäksi toimintaamme kuului jatkuvasti lasten kuuntelu, lasten kysymyksiin ja ajatuksiin vastaaminen ja ajan antaminen. Tuokioiden päätteeksi kysyimme lapsilta toimintatuokiosta palautetta.

2 Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa

Koulukiusaamisesta on puhuttu Suomessa viime vuosina paljon, ja siihen puuttumiseen sekä ehkäisyyn on kiinnitetty erityistä huomiota. Kiusaamista koskevat tutkimuksetkin ovat sijoittuneet enimmäkseen koulumaailmaan, eikä päiväkodissa tapahtuvasta kiusaamisesta Suomessa ole ollut aikaisemmin paljoakaan tutkimustietoa. Vasta lähi-vuosina on alettu kiinnittää huomiota myös päiväkotikäisten lasten kiusaamiseen. (Kirves– Stoor-Grenner 2010a:1.)

2.1 Alle kouluikäisten lasten kiusaaminen

Opinnäytetyömme taustalla vaikuttavat viimeaikaiset kiusaamisen ehkäisyä koskevat tutkimukset ja hankkeet. Folkhälsan ja Mannerheimin lastensuojeluliitto toteuttivat vuosina 2009-2010 hankkeen Kiusaamisen ehkäisy alle kouluikäisten parissa. Hankkeen osana tehdyn Kiusaavatko pienetkin lapset -selvityksen tuottama aineisto osoitti, että kiusaamista tapahtuu myös alle kouluikäisten lasten parissa. Päiväkotikäisten lasten keskuudessa tapahtuu myös toimintaa, jolla oletetaan olevan juuret kiusaamisen syntymiseen. (Kirves– Stoor-Grenner 2010a:41.) Selvityksen pohjalta laadittiin julkaisu Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa, jossa ohjeistetaan päiväkotihenkilöstöä laatimaan suunnitelmat kiusaamisen ehkäisemiseksi.

Mannerheimin lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin julkaisujen pohjalta Lohjalla on tehty hyvinvointikyselyitä 2006 ja 2007 vuosina syntyneille päiväkotikäisille lapsille ja heidän vanhemmilleen. Näistä kyselyistä on ilmennyt, että lapset kokevat kiusaamista päiväkodeissa, ja että osa lapsista kokee jäävänsä yksin ja ovat ilman kavereita. (Sosiaalitalo 2010.) Tulosten perusteella Lohjalla on jokaiseen päiväkotiin laadittu kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmat, joissa päiväkotien henkilökunta on talokohtaisesti sopinut yhteisistä kiusaamisen ehkäisyn periaatteista. Suunnitelmat sisältävät muun muassa sen, miten kiusaamiseen puututaan ja miten päiväkodissa käyttäydytään lasten läsnä ollessa ja lasten kanssa.

Kiusaamisen määrittely ei ole helppoa, koska se voi tarkoittaa ihmisille eri asioita. Arkiellessä kiusaamisella saatetaan viitata usein kiusoitteluun tai hännämiseen, pieneen kiusantekoon. Lasten kesken konfliktit ja erimielisyydet ovat väistämättömiä ja väliselvittelyillä on myös omat kehitykselliset tehtävänsä. Niiden kautta lapsi oppii tunnis-

tamaan erilaisia tunnereaktioitaan, hallitsemaan tunteitaan sekä selvittämään ja sopimaan riitoja. Erimielisyyksien lisäksi lapset kiusoittelevat ja hännäyvät toisiaan erilaisissa tilanteissa. Kiusoittelevan kohde saattaa tulkita näitä tilanteita leikiksi, kun taas joskus ne todella loukkaavat ja satuttavat. Tällaiset tilanteet ovat yleensä hetkellisiä, ja niiden kohteeksi joutuvat lapset vaihtuvat. (Salmivalli 2010: 12.)

Salmivallin mukaan (2010:13) kiusaamisella tarkoitetaan tahallisen vihamielistä käyttäytymistä joka kohdistuu toistuvasti yhteen ja samaan henkilöön. Se voi olla minkä tahansa harmin, haitan tai pahan mielen tarkoituksellista aiheuttamista. Kiusaamiselle on ominaista myös osapuolten epätasaväkisyys joka voi perustua ikään, fyysiseen voimaan, asemaan ryhmässä, tukijoukkoihin, tai muihin ominaisuuksiin tai resursseihin. Kiusaaja on siis yleensä jollain tavalla kiusattua vahvempi, ja hänellä on sellaista valtaa ja voimaa jonka avulla saa yllöksen kiusatusta. Kiusaaminen on vallan tai voiman väärinkäyttöä.

Yhteisöllistä tarkastelukulmaa kiusaamisen kehittymisessä olisi myös syytä miettiä. Kiusaaminen kehittyi ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja sosiaalisten suhteiden verkostoissa. Kun kiusaamista tarkastellaan tältä kannalta, kiusaamisen dynamiikka näyttää samanlaisena paikasta huolimatta, oli kyse sitten koulusta, päiväkodista tai vanhainkodista. Kiusaaminen rakennetaan sen varaan, mitä yhteisössä ei arvosteta. (Hamarus 2008:27.)

Kuten Kirves ja Stoor- Grenner toteavat, kiusaamisen ehkäisy on erittäin tärkeää, koska kiusaaminen vaikuttaa kokonaisvaltaisesti lapsen kehitykseen ja kasvuun. Tutkimusten mukaan kiusaamisella on vakavat ja pitkäkestoiset vaikutukset. (Kirves– Stoor-Grenner 2010b: 1.)

Kiusaamista tapahtuu jo päiväkodissa. Se, onko pienten, alle kouluikäisten lasten kiusaaminen systemaattista ja tarkoituksenmukaista, jakaa mielipiteitä. Päiväkodissa työskennelleenä tiedämme, että kiusaamisesta puhutaan paljon. Pienillä lapsilla kyse on kuitenkin useimmin pienistä kiusanteoista ja kiistoista, sosiaalisten taitojen harjoittelusta, joista usein puhutaan kiusaamisen käsitteellä. Tämän vuoksi olemme ottaneet näkökannaksemme sosiaalisten taitojen harjoittamisen, ettei näistä pienistäkin kiusanteoista synny systemaattisempaa kiusaamista.

Lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen liittyy paljon negatiivista käytöstä; nahistelun, konfliktien ja kiusaamisen erottelu ei ole aina helppoa. Kun puhutaan pienten lasten kiusaamisesta, on tärkeää nostaa esiin kysymys siitä, missä iässä lapsi todella ymmärtää tekojensa seurauksia, ja että omat teot voivat loukata ja vahingoittaa muita.

Pieni lapsi on luonnostaan rajattoman utelias joka pyrkii tutkimaan ympäristöään. Kun lapsi lähtee liikkeelle, tulee väistämättä tilanteita, joissa toinen on tiellä tai pitää lelua jonka hän haluaa. Kahden, kolmen vuoden ikäisen lapsen reaktiotapa on hyvin fyysinen, hän kokee omistavansa asioita ja puolustaa omaansa nyrkein ja hampain. Tällainen toiminta johtuu sosiaalisten taitojen kehittymättömyydestä, ja lapsi tarvitsee lempeää rajoittamista sekä esimerkinomaisen mallin miten toimia näissä tilanteissa.

(Cacciatore 2010: 99.)

Synnyynnäiset erot temperamentissa vaikuttavat lasten käytökseen. Toiset ovat vilkkaampia, ja ottavat kontaktia muihin helpommin, ja toiset taas arempia. Jos temperamentiltaan vahvempi lapsi saa aina haluamansa lelun tietyltä aralta lapselta, saattaa negatiivinen käyttäytyminen vahvistua nimenomaan tätä lasta kohtaan, ja tapahtuu se, mitä aikuiset usein kutsuvat kiusaamiseksi. On kuitenkin ongelmallista alkaa kutsua pientä lasta kiusaajaksi, koska tällainen leimaaminen voi johtaa aikuisten negatiivisiin asenteisiin kyseistä lasta kohtaan. (Keltikangas - Järvinen 2010: 38- 41.)

Kolme, neljävuotiaana aggressiivinen käytös alkaa vähitellen vähentyä. Lapsi hallitsee jo puhetta joka myös auttaa ristiriitaisten tilanteiden ratkaisussa. Nämä ikävuodet aina kuuteen, seitsemään vuoteen saakka ovat nopeinta sosiaalisen oppimisen aikaa, ja lapsen sosiaalisten taitojen tukeminen on erityisen tärkeää näinä vuosina. Lapsi on kiinnostunut sosiaalisista tilanteista, pohtii ja kuvailee niitä, ja kertoo mitä muut tekevät. Lasta kiinnostavat myös muiden tavarat, oikeudet ja valta. Kateus ja mustasukkaisuus saattavat tulla jo esiin, ja käsirysyt ja tappelut ovat tavallisia, kuin myös loukkaantumiset ja riidat kaverisuhteessa. Tästä seuraa, että päivähoitossa lasten väliset kahnaukset ovat arkipäivää, ja aikuisilla tulisi olla keinoja opettaa lapsille rakentavia vaihtoehtoja niiden ratkaisemiseksi. Uhkailu, nimittely, lyöminen ja kaikki muu väkivalta tulee kieltää kokonaan, mutta on myös tärkeää tuoda vaihtoehto kyseisen ongelmakäytöksen tilalle, eli kertoa miten olisi pitänyt toimia. (Cacciatore 2012: 115.)

Työmme toiminnallisessa osuudessa olemme pyrkineet saamaan lapsia itse pohtimaan arkipäivän konfliktitilanteita ja niiden ratkaisuja. Sosiaalisia tilanteita joissa tarvitaan

edellä mainittuja taitoja on päiväkodissa paljon päivän mittaan. Opinnäytetyömme tavoitteena oli herätellä lapset pohtimaan erilaisuutta ja toisen asemaan asettumista. Keskustelun ja tekemisen kautta saimme selville lasten ajatuksia ja tunteita ja tuimme heidän osallisuuttaan kiusaamisen ehkäisyssä. Toivomme että lapset saivat toimintamme myötä eväitä erilaisissa konfliktitilanteissa selviämiseen.

2.2 Aikuisen rooli kiusaamisen ehkäisyssä

Kirves ja Stoor-Grennerin raporteissa kuvataan lasten kiusaamista päiväkodissa, ja sitä miten siihen voi ja tulisi puuttua. Kiusaamisen ehkäisy perustuu raporttien mukaan aikuisten asenteiden tarkistamiseen ja ymmärrykseen siitä, että aikuinen itse voi vaikuttaa ilmiön olemassaoloon. Se, miten aikuinen suhtautuu jokaiseen lapseen, lapsiryhmään ja työyhteisöön on merkitsevää. On aikuisen tehtävä ennaltaehkäistä kiusaamistilanteita ja puuttua niihin. Lapsiryhmä tulee huomioida kokonaisuutena, kannustaen ja tukien lasten keskinäistä vuorovaikutusta, empatiaa ja auttamishalua. Lapsia tulee kannustaa jakamiseen ja toisten huomioimiseen. On kasvattajan vastuulla, että jokaisella ryhmän jäsenellä on turvallinen ja hyvä olla niin yksilö- kuin ryhmätasolla.

(Kanninen – Sigfrids 2012 :64.)

Laine kirjoittaa teoksessaan *Minä, me ja muut* (2005:193) ryhmän koheesiosta, yhteenkuuluvuuden tunteesta. Siihen tulisi kiinnittää erityistä huomiota, sillä sen kautta voidaan parantaa ryhmän jäsenten hyvinvointia ja ryhmän toimintaa. Ryhmän koheesion syntymiseen tärkein vaikuttava tekijä on sosiaalinen ilmapiiri. Se antaa edellytykset yhteenkuuluvuuden tunteille sekä myönteisille ihmissuhteille. Suurin vaikutus ilmapiiriin muotoutumiseen on sillä, joka johtaa ryhmää. Näin esimerkiksi koulussa opettajan kannustus myönteiseen vuorovaikutukseen muiden kanssa, tunteiden ilmaisemiseen, muiden huomioon ottamiseen ja kunnioittamiseen vaikuttaa ratkaisevasti oppilaiden käyttäytymiseen luokassa. Sellainen sosiaalinen kulttuuri, jossa oppilaat ovat tottuneet yhteistyöhön, jossa jokaiselle järjestetään tilaisuuksia tuntea itsensä pidetyksi ja hyväksytyksi, ja jossa toisen pilkkaaminen, nolaaminen tai vähättelemine on kielletty, totuttaa lapsia käyttäytymään ystävällisesti ja kunnioittavasti muita kohtaan. Tämä taas lisää oppilaiden välistä myönteistä kanssakäymistä, yhteenkuuluvuutta sekä ryhmän koheesiota. (Laine 2005:193- 194.) Vaikka Laine käyttää esimerkissään koululuokkaa ja opettajaa, voi esimerkin mielestämme täysin mieltää myös päiväkotiryhmää ja kasvattajaa tarkoittavaksi.

Kasvattajan oma toimintatapa vaikuttaa suuresti lasten käyttäytymiseen myönteisessä sekä kielteisessä mielessä. Tilassa ja tilanteissa olevaa ilmapiiriä ja tunneilmastoa kutsutaan psyykkiseksi toimintaympäristöksi. Kasvattajan oma asenne ja toimintatapa ovat keskeisiä elementtejä psyykkisen toimintaympäristön luomisessa. Siihen vaikuttavat käyttäytyminen, olemus, vuorovaikutustaidot, tapa puhua, äänensävy ja persoonalliset ominaisuudet. (Koivunen 2009: 123;182.)

Sosiaalisia tilanteita joissa lasten kahnauksia syntyy, on päivän mittaan päiväkodeissa paljon. Kasvattajien tulisi olla mahdollisuuksien mukaan tilanteissa mukana jo ennakoitua tulevaa. Ei tarvitse odottaa että syntyy konflikti, vaan tilanteisiin tulisi mennä mukaan jo ennen lasten välistä riitaa. Konfliktitilanteita sattuu eniten vapaan leikin aikana, jolloin aikuiset eivät ole ohjaamassa lasten toimintaa (Koivunen 2009:123).

Kiusaaminen tapahtuu lapsen vertaisryhmissä. Lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen edellytys on vertaisryhmän hyväksyntä. Kiusaamisen ehkäisyssä on siis erityisen tärkeää tukea pitkäjänteisesti lasten vertaissuhteita. Myös erilaisissa siirtymävaiheissa, esimerkiksi päiväkodista esikouluryhmään siirryttäessä ystävyys- ja vertaissuhteiden tukeminen on tärkeää. (Kirves– Stoor-Grenner 2010a:49)

Hamarus (2008:15-16) painottaa yhteisen ymmärryksen luomista kiusaamisesta eri yhteisöissä. Jos opettajalla ja oppilalla ei ole yhteistä ymmärrystä kiusaamisesta, syntyy riski, että oppilaat raportoivat opettajalle pienimmätkin tönäisyt kiusaamisena eikä opettaja ehdi muuta tehdä kuin selvittää aina uusia kiusaamistilanteita. Yhteisen ymmärryksen edellytyksenä on keskustelu, jossa kaikki osapuolet tuovat näkemyksensä esiin, niistä keskustellaan ja saavutetaan yhteinen näkemys siitä, mitä kiusaamisella juuri meidän yhteisössämme tarkoitetaan. Ei riitä, että pelkästään aikuiset määrittelevät kiusaamisen, sillä se ei vähennä kiusaamista määrittelemättömissä muodoissaan. Kokeemme, että tämä olisi hyvin tärkeää myös pienten lasten keskuudessa. Omien kokemustemme mukaan päiväkodeissa usein niin lapset kuin aikuisetkin puhuvat kiusaamisen käsitteestä yleisesti sitä sen enempää määrittelemättä. Näin ollen usein pienimmätkin yksittäiset kiusanteot ovat kiusaamista. Lasten osallisuuteen liittyy vahvasti se, että heidät otettaisiin mukaan määrittelemään, mitä kiusaaminen juuri meidän ryhmässämme tarkoittaa.

2.3 Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen näkökulma

Koska teemme työmme päiväkodin esikouluryhmään ja käsittelemme kiusaamisen ehkäisyä varhaiskasvatuksessa, on tärkeää nostaa esiin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen roolia ja näkökulmaa aiheellemme.

Varhaiskasvatus on lasten eri elämämpiireissä tapahtuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta. Sen tavoitteena on vanhempien ja kasvatuksen ammattilaisten kiinteässä yhteistyössä edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista.

(Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005:12.)

Stakes, sosiaali- ja terveysministeriö, sekä muut asiantuntijatahot laativat vuonna 2003 yhteistyössä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, VASUn, asiakirjan joka toimii varhaiskasvatuksen sisällöllisen ohjauksen ja kehittämisen välineenä. Sen tarkoituksena on edistää varhaiskasvatuksen yhdenvertaista toteuttamista koko maassa. Tämä valtakunnallinen asiakirja toimii kunnallisten ja yksikköpohjaisten varhaiskasvatussuunnitelmien pohjana. Varhaiskasvatussuunnitelman arvopohja perustuu keskeisiin kansainvälisiin lapsen oikeuksia määritteleviin sopimuksiin, kansallisiin säädöksiin sekä muihin ohjaaviin asiakirjoihin. (VASU 2005: 11.)

Yksi merkittävimmistä taustalla olevista sopimuksista on YK:n Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus, jonka keskeisin perusarvo on lapsen ihmisarvo. Sopimuksen mukaan lapsella on oikeus suojaan fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa vastaan. Kaikilla lapsilla tulee olla samat oikeudet, yksi yleisperiaatteista on tasa- arvoisen kohtelun vaatimus sekä syrjintäkielto. (YK 2010: artikla 2,19).

Varhaiskasvatuksen perusteissa kiusaamista ei mainita erikseen, mutta sieltä voi kuitenkin löytää piirteitä, jotka on yhdistettävissä kiusaamisen ehkäisyn periaatteisiin: Lapselle tulee taata turvalliset ihmissuhteet ja vahvistaa toiset huomioonottavia toimintatapoja . Kasvattajan on mahdollistettava ilmapiiri, jossa lapsi on osallinen ja kokee yhteisöllisyyttä, sekä vaalia lasten ystävyysuhteiden jatkuvuutta. Sosiaalisten taitojen opettaminen ja vahvistaminen ovat keskeisiä sisältöalueita varhaiskasvatuksessa ja juuri niillä on suuri merkitys kiusaamisen ehkäisyssä.

(VASU 2005: 13; Kirves– Stoor-Grenner 2010a: 51.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet edellyttävät kiusaamisen ehkäisyn suunnitelman laatimista esiopetukseen. Lapsille, heidän huoltajilleen ja esiopetuksen henkilö-

kunnalle tulee antaa tietoa väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän erilaisista ilmenemistävoista, ennaltaehkäisystä ja esiopetuksen toimintatavoista näissä tilanteissa.

(Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2010: 24.)

Kirves ja Stoor-Grenner toteavat, että laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisen edellytys on kiusaamisen ehkäisy sekä siihen puuttuminen. Se on myös välttämätöntä yksittäisen lapsen kehitykselle, olipa sitten kyse kiusatusta, kiusaajasta tai lapsista jotka ovat joutuneet seuraamaan kiusaamista. Kiusaamisen ehkäisyllä voi olla lasten hyvinvoinnille ja koulunkäynnille kauaskantoiset positiiviset seuraukset.

(Kirves- Stoor-Grenner 2010a: 42)

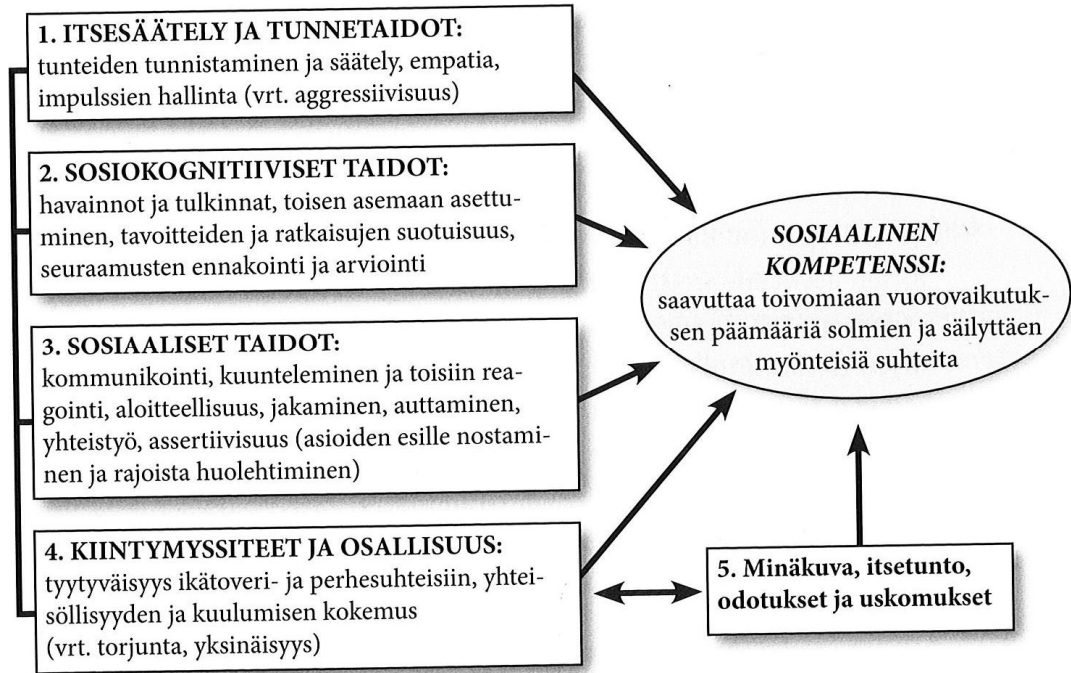
3 Teoreettinen viitekehys

3.1 Sosiaalinen kompetenssi

Määriteltäessä sosiaalisen kompetenssin käsitettä keskeisenä asiana pidetään ihmisen kykyä tuottaa positiivisia reaktioita toisissa ihmisissä ja välttää negatiivisia. Sosiaalisesti kyvykkäät ihmiset osaavat käyttäytyä tavalla, joka on muista ihmisistä hyväksyttävää. Taito hallita ja havaita omia emotionaalisia reaktioita ja kyky asettua toisten ihmisten asemaan, ovat keskeisiä asioita sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. Se on myös edellytys sosiaalisen kompetenssin saavuttamiseksi ja onnistumisessa elämässä yleensä. (Laine 2005:114.)

Lasten sosiaalisella kompetenssilla viitataan toimivaan ja soveliaaseen vuorovaikutukseen, jonka avaimena ovat taidot jotka liittyvät tunteiden ilmaisuun ja itsesäätelyyn. Anna-Maija Poikkeus (2011: 86) toteaa, että lapsella sosiaalinen kompetenssi osoittautuu siten, että hän pääsee leikkeihin mukaan, ja osaa neuvotella itselleen mieluisan toimintaroolin saaden leikkiehdotuksensa kuuluviin, eikä katkaise keskusteluyhteyttä vaikka ei olisikaan samaa mieltä toisen lapsen kanssa. Lapsilla sosiaaliseen kompetenssiin ovat yhteydessä hyvät itsesäätelytaidot sekä sosioemotionaaliset taidot. (Poikkeus 2011: 80, 86.)

Sosiaalinen kompetenssi toimii yläkäsitteenä monille taidoille, jotka ovat kuvattuna alla olevassa kuviossa. Kompetenssi rakentuu vuorovaikutuksessa, on muuntuva ja reagoi ympäristön muuttuessa. Tällä tarkoitetaan sitä, että yksilö kykenee toimimaan erilaisissa tilanteissa joustavasti, pitäen kiinni omista tavoitteista, ja samalla pitämään yllä myönteistä yhteyttä toisiin. (Poikkeus 2011: 86.)

Kuvio 1. Sosiaalinen kompetenssi koostuu useista taidoista (Poikkeus 2011: 86)

Yleisesti kompetentti sosiaalinen käyttäytyminen vaatii ihmiseltä tarkkoja sosiokognitiivisia taitoja ongelmanratkaisutilanteissa. Näitä taitoja ovat esimerkiksi sosiaalisten vihjeiden havaitseminen vuorovaikutustilanteissa, henkilöiden ristiriitatilanteiden tunnistaminen, oman ja muiden toiminnan seurausten ennakoiminen, oman toiminnan vaikutus toisiin ihmisiin ja kyky korjata omaa toimintaa toisen ihmisen palautteesta.

(Laine 2005: 114)

Sosiaaliset ja sosiokognitiiviset taidot vaikuttavat suuresti siihen, saavuttaako lapsi toisten lasten hyväksynnän päiväkotiryhmässä (Poikkeus2011:89). Tämän vuoksi käsittelemme seuraavaksi sosiaalisia taitoja.

Ihmisten arkipuheissa sosiaaliset taidot ja sosiaalisuus ovat käsitteitä, jotka sekoitetaan usein keskenään. Ne kuitenkin tarkoittavat eri asioita. Sosiaalisuus on synnynnäinen temperamenttipiirre, sosiaaliset taidot taas eivät ole synnynnäisiä vaan syntyvät oppimalla, kokemusten ja kasvatuksen kautta. Sosiaalisuudella viitataan siihen, kuinka kiinnostunut ihminen on muiden ihmisten seurasta, toisin sanoen sosiaalisuus on halua olla muiden ihmisten seurassa. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan kykyä tulla toimeen muiden kanssa sekä taitoa selvittää sosiaalisista tilanteista. Sosiaalisuus ei takaa sosiaa-

listen taitojen olemassaoloa, eikä ole niiden saavuttamisen edellytys. Sosiaalisia taitoja taas voidaan opettaa minkä tahansa temperamentin omaavalle lapselle.

(Keltikangas-Järvinen 2010: 17-18.)

Sosiaalisiin taitoihin liittyy kyky ymmärtää toista ihmistä, hänen tunteitaan ja näkökantajaansa. Niitä ovat myös empatia, eli kyky asettua toisen asemaan ja sympatia, joka tarkoittaa sitä että toisen ihmisen kokemukset herättävät emootioita kuten sääliä ja myötätuntoa. Hienotunteisuus ja sosiaalinen herkkyyks luetaan myös sosiaalisiin taitoihin.

(Keltikangas- Järvinen 2010: 22-23.)

Salmivallin mukaan sosiaalisesti taitava käyttäytyminen on tehokasta ja tilanteeseen sopivaa sanallista tai sanatonta toimintaa, johon toiset reagoivat myönteisesti. Sosiaalisista taidoista puhuttaessa huomion pääpiste on konkreettisesti käyttäytymisessä. Sosiaalisesti taitavaa käyttäytymistä ajatellaan olevan sellaisen, joka konkreettisisissa tilanteissa johtaa myönteisiin sosiaalisiin seuraamuksiin. Sosiaalisiin taitoihin lasketaan kuuluvan erilaisia toverisuhteisiin liittyviä taitoja, itsesäätelykykyä, kykyä keskittyä annettuihin tehtäviin, tottelevaisuutta, sekä jämäkkyyttä ja oman puolen pitämistä.

(Salmivalli 2008:79.)

Sosiaalisia taitoja on tutkittu ja on kehitetty erilaisia keinoja mitata niitä. Näistä eri tutkimuksista on noussut esiin erityinen tottelevaisuuden ulottuvuus. Mukautuvuuden, tottelevaisuuden ja kiltteyden vaatimukset tuntuvat liittyvän sosiaalisten taitojen näkökulmaan. Näitä taitoja ei tulisi kuitenkaan rinnastaa taitavuuden kanssa. Totteleminen ja mukautuminen eivät ole aina pelkästään hyvä asia, sillä myös tottelemattomuudella on tärkeitä kehityksellisiä funktioita. Lapsen on tärkeää osata sanoa ei tilanteissa, jotka saattavat vahingoittaa häntä. Tottelemattomuudella on myös tehtävänsä itsenäisyyden harjoittelussa, sekä sellaisten sosiaalisten taitojen ja strategioiden kehittämisessä, joilla voi imaista itseään sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla. (Salmivalli 2008: 84.)

Sosiaalisesti pätevää käyttäytymistä on sellainen, että yksilö osaa säädellä toimintaansa tilanteen mukaan. Jotta onnistuisi toimimaan sosiaalisesti pätevällä tavalla, yksilön tulee tunnistaa siinä ympäristössä vallitsevat käyttäytymissäännöt. Sosiaalinen pätevyys edellyttää kykyä tehdä oikeaan osuvia havaintoja toisen tunteista, ajatuksista ja aikomuksista sekä kykyä ennakoida oman toiminnan sosiaalisia seuraamuksia. Tilanteen tulkinta muodostaa pohjan asianmukaiselle toiminnalle. Tähän tarvitaan sosiokognitiivisia taitoja. (Salmivalli 2008: 85.)

Tunteiden säätely ja ilmaisu ovat tukipilareita sosiaalisesti taitavalle vuorovaikutukselle. Tunteiden säätelyn keinot rakentuvat kehityksen ja vuorovaikutuksen mukana. (Poikkeus 2011: 97.)

Voiko sosiaalisia taitoja harjoitella? Kuten edellä todettiin, sosiaalisia taitoja pidetään opittuina. Yleisesti ajatellaan, että sosiaalisten taitojen puutteita voidaan tunnistaa, ja niiden lisääntymistä on mahdollista edistää erilaisin interventioin. (Salmivalli 2008: 85.) Tunnetaitojen opettaminen on jo askel sosiaalisen kompetenssin oppimisen suuntaan. Jo pienellekin lapselle on mahdollista opettaa keinoja, jotka auttavat hankalissa tilanteissa. Ajatuksia ohjailmalla, tai erilaisia toiminnallisia menetelmiä harjoittelemalla saatetaan helpottaa tunteiden säätelyä. (Poikkeus 2011:97.)

On suositeltavaa, että jokaisessa päiväkodissa opetetaan johdonmukaisesti sosioemotionaalaisia taitoja. Erilaisia valmiita ohjelmia sosiaalisten ja tunnetaitojen harjoittamiseen on kehitelty paljon, ja monissa päiväkodeissa niitä on otettu käyttöön. Kun aikaisemmin keskityttiin järjestämään erilaisia pienryhmiä vain erityistä tukea tarvitseville, nykyään empatian, tunteiden säätelyn ja ongelmaratkaisun keinojen systemaattisen harjoittamisen nähdään hyödyttävän kaikkia lapsia. Yksilöllisellä kohdennetulla tuella on paikkansa, mutta kuitenkin koko ryhmälle suunnattavien sosiaalisten, sosiokognitiivisten ja tunnetaitojen esiin nostaminen ja harjoittelu, sekä ryhmän yhteisöllisyydestä huolehtiminen arjessa ovat vieläkin tärkeämpiä asioita. Valmiiden ohjelmien kautta työntekijät näkevät ja ymmärtävät tunnetaitojen ja sosiaalisten taitojen opettamista, ja kuinka harjoiteltava taito tulee jakaa pieniin osiin. Hyväkään ohjelma ei kuitenkaan toimi ilman henkilökunnan sitoutumista käyttämään sitä systemaattisesti ja pitkäjänteisesti. (Kanninen– Sigfrids 2012:180; Poikkeus 2011:100.)

3.2 Lapsi ryhmän jäsenenä

Samantasoisten lasten välisiä suhteita kutsutaan vertaissuhteiksi. Vertaisryhmässä on tavallisimmin kyse suunnilleen samanikäisten lasten ryhmästä. Päiväkotiryhmä, esikouluryhmä, tai koululuokka ovat tyypillisiä lasten vertaisryhmiä. Vertaisia nimitetään usein myös tovereiksi tai kavereiksi, kun puhutaan esimerkiksi leikki- ja luokkatovereista tai päiväkotikavereista. (Laine– Neitola 2002:13.)

Salmivalli (2008:15) määrittelee vertaiset henkilöiksi, jotka ovat lapsen kanssa suunnilleen samalla tasolla sosiaalisessa, emotionaaliossa tai kognitiivisessä kehityksessä.

Vertaisten kanssa omaksutaan taitoja, tietoja ja asenteita sekä koetaan asioita jotka vaikuttavat lasten välittömään sopeutumiseen sekä pitkälle tulevaisuuteen.

Vertais- ja toveriryhmä sekä vertais- ja toverisuhteet ovat keskenään läheisiä käsitteitä. Vertaisryhmien sisälle muodostuu yleensä pienryhmiä, joiden jäsenillä on keskenään enemmän vuorovaikutusta kuin muiden kanssa. (Laine 2005: 195.)

Suurin osa suomalaislapsista osallistuu ryhmämuotoiseen päivähoidon päiväkodissa tai perhepäiväkodissa jo toisesta ikävuodesta lähtien. Kokemukset vertaisryhmässä toimimisesta alkavat siis jo varhain. Kasvaessaan lapsi kokee vertaisryhmän ja kavereihin yhä tärkeämmäksi osaksi hänen elämäänsä. Näillä suhteilla on myös suuri kehityksellinen merkitys, sillä vuorovaikutussuhteet tarjoavat perustaitojen ja kykyjen kehittymiseen tarvittavan kontekstin. Ne tarjoavat myös välttämättömät kognitiiviset ja emotionaaliset resurssit, joiden avulla lapsi pystyy toimimaan ja sopeutumaan sosiaaliseen maailmaan. Vertaisryhmän hyväksyntä ja torjunta ovat oleellisia asioita lasten välisissä vuorovaikutussuhteissa. (Laine– Neitola 2002: 13-15.)

Tavallisesti lapsi haluaa kuulua ryhmään, tovereiden muodostamaan verkostoon joka mahdollistaa sosiaalisen kanssakäymisen. Vertaisryhmän hyväksyntä on tärkeä kehitystä tukeva tekijä lapsen sosiaalisessa maailmassa. Vastaavasti lapsen jääminen vertaisryhmänsä ulkopuolelle merkitsee todellista syrjäytymisriskiä. (Laine 2005:206.)

Vertaisryhmän sosiaalisessa verkostossa lapsi oppii itsetuntemusta, itsetuntoa, vertailua, sosiaalisen todellisuuden tajuamista sekä sosiaalisia taitoja. (Laine 2005:206.)

Lapsen kehitystä tukee, jos hän kokee olevansa vertaisryhmässään pidetty tai hyväksytty. Kehityksen riskitekijä taas on jos hän kokee olevansa ei-pidetty ja ei-hyväksytty. Vertaisryhmä on yksi tärkeimpiä psykologiseen sopeutumiseen vaikuttavista tekijöistä. Vertaisryhmässä tapahtuvat myönteiset kokemukset antavat lapselle mahdollisuuden tuntea kuuluvansa ryhmään ja tehdä sosiaalisia vertailuja. Ne myös mahdollistavat itsetuntemuksen ja itsetunnon kehittämisen sekä sosiaalisen todellisuuden ymmärtämistä. Vertaisryhmän hyväksyntä myös tukee lapsen sopeutumista päiväkotiin. (Laine- Neitola 2002:15-16.)

Hyvät suhteet ikätovereihin edistävät lasten kehitystä monipuolisesti. Vertaissuhteiden tuomien kokemusten myötä lapsi oppii solmimaan ja ylläpitämään läheisiä suhteita

ikätovereidensa kanssa. Osattomuudesta tai myönteisen kanssakäymisen puutteesta vertaisryhmässä johtuen lapsi saattaa kohdata tyytymättömyyttä ja sopeutumisongelmia. Tutkimusten mukaan vakavat sopeutumisongelmat saattavat jatkua myöhemmäsäkin elämässä. Jos lapsi joutuu vertaisryhmässään muiden aktiivisen torjunnan kohteeksi tai kiusatuksi, tai jos hän itse kiusaa muita, vetäytyy syrjään muista tai kokee itsensä yksinäiseksi, lapsen kehitys saattaa kärsiä. Riippumatta siitä liittyykö tilanne omaan tai muiden käyttäytymiseen, pitkään jatkuessaan tällaiset sosiaalisten suhteiden ongelmat vertaisryhmässä aiheuttavat selvää syrjäytymisriskiä tai syrjäytymiskierteeseen joutumista. (Laine- Neitola 2002:20.)

Päiväkotilasten kehitystä edistävät monipuolisesti hyvät ikätovereiden suhteet.

Laineen mukaan oman vertaisryhmän ulkopuolelle jääminen merkitsee todellista syrjäytymisriskiä. Jos lapsi jää ilman ystävä- toveri- ja kaverisuhteiden tuomia kokemuksia, myös muiden läheisten ihmissuhteiden solmiminen ja ylläpitäminen on todennäköisesti vaikeampaa. (Laine 2005:207.)

3.3 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

Kuten jo edellä todettiin, lasten yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistaminen ovat tärkeitä asioita kiusaamisen ehkäisyssä. Opinnäytetyössämme lasten osallisuus on tärkeässä osassa. Seuraavassa määrittelemme osallisuuden käsitettä ja sen merkitystä varhaiskasvatuksessa.

Leena Turja käsittelee Varhaiskasvatuksen käsikirjassa (2011:42) lapsen roolia ja asemaa kasvatustapahtumassa. Kasvatuksessa on hänen mukaansa aina kyse lapsen ja kasvatustehtävästä vastaavan aikuisen valtasuhteesta, jota määrittävät kasvattajan henkilökohtaiset näkemykset, sekä kulttuurin ja ajan yleiset käsitykset lapsen perusolemuksesta ja asemasta, sekä kehityksen ja oppimisen luonteesta. Näillä käsityksillä on vaikutusta siihen, miten itseohjautuvasti lapsen ajatellaan kykenevän toimimaan ja miten hänen oppimis- ja kehitysprosessia tulisi ohjata. Tässä valtasuhteessa lapsia tulisi pitää aktiivisina toimijoina, jotka hakevat monin keinoin valtaa ja omaa tilaansa vuorovaikutuksessa.

Lapsen oikeuksien sopimukseen liittyen nykyisissä varhaiskasvatuksen linjauksissa on alettu korostaa lasten kuulemistä ja osallisuutta. Osallisuuteen liittyy yhteisöllisyys, joten painopiste kasvatustilanteissa on siirtymässä kohti ryhmän jäsenyyttä ja yhteistä toimintaa sekä lapsiryhmässä että aikuisten ja lasten kesken. (Turja 2011:46.)

Mistä osallisuudessa on kyse? Osallisuuteen liittyy ihmisen kuuluminen yhteiskuntaan ja yhteisöön, siinä on kysymys oikeudesta olla läsnä ja osallistua. Osallisuuden kokemus liittyy yhdessä elämiseen, johon kuuluvat vuorovaikutussuhteet, toimiminen vertaissuhteissa sekä yhteistoiminnallisuus. Kun varhaiskasvatuksessa lasta kuunnellaan aidosti ja hänet otetaan vakavasti, tuetaan osallisuutta ja voimaantumista. (Parikka-Nihti 2011: 34-35.)

Osallisuuden käsite ei siis rajoitu vain siihen että yksilö pääsee osalliseksi erilaisiin tapahtumiin ja aktiviteetteihin. Se voi olla alku syvemmälle osallisuudelle, mutta osallisuuteen liittyy vahvasti ajatus siitä että yksilö voi myös vaikuttaa toimintaan ja toimintaympäristöihin. Osallisuus perustuu aina vapaaehtoisuuteen ja aitoon ja tasavertaiseen dialogiseen suhteeseen ihmisten kesken. Tähän liittyen Turja kritisoi kirjoituksessaan osallistamiseen liittyvää ajatusta. Hänen mukaansa osallistaminen asettaa lapsen toimenpiteiden passiiviseksi kohteeksi eikä vapaasta tahdostaan toimivaksi aktiiviseksi subjektiksi. Tähän liittyen hän nostaa esiin termin osallisuuden mahdollistaminen. (Turja 2011:50.)

Pienten lasten keskuudessa osallisuus on kuulumista porukkaan. Sillä tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja hyvän ryhmähengen luomista niin että jokaisella lapsella on tunne siitä, että tämä on minun ryhmäni, minun paikkani. Me-hengellä luodaan ryhmään positiivista ilmapiiriä ja näin lasten yhteinen vastuu ryhmästä ja sen jäsenistä kasvaa. Yhteenkuuluvuuden tunteella ja positiivisella ilmapiirillä on kiusaamista ehkäisevä vaikutus ja ne vaikuttavat myös kiusaamisen alkamiseen. (Kirves– Stoor-Grenner 2010a:47.)

Parikka-Nihtin mukaan pienten lasten osallisuus merkitsee sitä, että lapsen oikeus tulla kuulluksi ja kohdatuksi jokapäiväisissä askareissa ja leikeissä täyttyvät. Hän painottaa rakenteiden luomista sellaisiksi, jotka mahdollistavat sen, että lapsen ääni tulee kuuluviin. Leikin havainnointi ja dokumentointi ovat välineitä osallisuuden vahvistamiseen. Osallisuutta tukevassa toiminnassa lapsen havainnot kiinnostavat aikuista, ja aikuinen tukee lapsen kiinnostuksen kohteita. Kun lapselta kysytään mielipiteitä, hän oppii ilmaisemaan niitä. Kaikkia toiveita ei voi kuitenkaan toteuttaa ja näin osallistuva ja osallistava toiminta on demokratiaa jossa opitaan myös toisen huomioonottamista ja kompromissien tekoa. (Parikka- Nihti 2012:38.)

Lapsille osoitetaan luottamusta kun heidän osallisuutensa mahdollistetaan. Pohtimalla muiden kanssa omia kokemuksiaan, näkemyksiään ja arvostuksiaan, ideoimalla asioita ja arvioimalla niitä, lasten kyky ajatella omaa ajatteluaan lisääntyy, käsitys itsestä selkiytyy, itseluottamus kasvaa, sekä yhteistoimintaan liittyvät taidot kehittyvät. Lasten osallisuuden mahdollistaminen auttaa myös aikuisia näkemään lapset osaavina toimijoina, sekä tarjoaa kasvattajille aineksia kehittää pedagogista toimintaansa ja kehittämään ammatillisesti. (Turja 2011:52.)

Lasten osallisuutta päiväkodeissa on vastustettu viitaten siihen, etteivät lapset ole vielä kykeneviä vaikuttamaan omiin asioihinsa. Lasten ollessa liikaa äänessä saatetaan pelätä sen horjuttavan aikuisen auktoriteettiasemaa. Aikuisten tulisikin tarkistaa omia asenteitaan, ja todella ymmärtää mistä osallisuudessa on kyse. (Turja 2011:53.)

Työmme toiminnallisen osuuden olemme luoneet Viidennen dimension toimintamalliin rakentuvaksi, joka tukee lasten osallisuutta sosiaalisten ongelmien ratkaisussa.

4 Toiminnallinen osuus

Toiminnassamme käsittelimme lasten kanssa kiusaamisen ehkäisyyn liittyviä teemoja Viidennen dimension toimintamallia apuna käyttäen. Tarkoituksenamme oli osoittaa toimintamallin soveltuvuus näiden teemojen käsittelyssä, ja luoda päiväkodille uusi malli ennaltaehkäisevässä työssä.

4.1 Viidennen dimension toimintamalli

Viidennen dimension idea ja käsite on alkuaan lähtöisin psykologiasta, ja siinä on kyse laadullisesta erosta ihmisen ja eläimen kyvyssä havaita asioita. Erilaisten merkitysten ja merkityskokonaisuuksien liittäminen havaitsemiimme asioihin erottaa ihmisen havaitsemisen eläimen neliulotteisesta havaitsemisesta. Kykenemme siis näkemään esi- neet ja asiat liittäen niihin myös niiden merkityksen. Tämä merkitysulottuvuus on viides ulottuvuus eli viides dimensio. (Hakkarainen 2002:80.)

Viidennen dimension toimintajärjestelmä kehiteltiin luomaan kouluihin motivoitunutta oppimisympäristöä. Michael Colen (1996) kehittelemässä toimintamallissa leikki ja mielikuvitus ovat kokoajan toiminnassa läsnä. Viitekehystenä toiminnalle on yhteinen mielikuvitusmatka, jonka varrella leikitään ja pelaillaan haasteellisia leikkejä. Malli mahdollistaa leikinomaisen toiminnan, jonka myötä harjoitellaan erilaisia ongelmanratkaisutaitoja. Lapsen ikään kuin oppivat huomaamattaan asioita. Toiminnan taustalla vaikuttaa salaperäinen hahmo, esimerkiksi velho, jonka kanssa lapset kommunikoivat. Ajatuksena on muodostaa lasten pienyhteisö, joka toimii yhdessä ohjatussa ympäristössä. Toimintaa ohjaavat ja sitovat pienryhmässä yhteisesti sovitut säännöt ja muodostettu toimintaympäristö. (Hakkarainen 2002:80.)

Viidennen dimension toimintamallia on sovellettu monin tavoin. Pääperiaate on, että lapset kommunikoivat ja viestittelevät jonkun salaperäisen mielikuvitushahmon kanssa esimerkiksi tietokoneiden välityksellä tai kirjeitse. Tärkeää on sosiaalisen toimintaympäristön luominen ja vuorovaikutus. Viidennessä dimensiossa aikuiset ja lapset toimivat yhteistyössä tasavertaisina sillä he ovat mielikuvitushahmon apulaisina kaikessa toiminnassa. Lopullinen auktoriteetti on esimerkiksi Velho, joka purkaa aikuisen auktoriteettiasemaa, ja luo suhdetta lapsiin tasavertaisemmaksi. (Hakkarainen 2002:81.)

Viidennessä dimensiossa lapset eivät koe oppimistehtäviä sinällään oppimistehtäviksi ja suorittamiseksi, vaan kaikki oppiminen tapahtuu ikään kuin luonnostaan mielikuvituskontekstin mukanaan tuomana. Lapselle tehtävät eivät siis ole opettajan antamia tehtäviä, vaan leikin mukanaan tuomia haasteita. Tavoitteena on luoda haasteellinen ja oppimista tuottava ympäristö, joka on leikinomainen. (Hakkarainen 2002:81.)

Viidennen dimension toimintamalliin voidaan yhdistää luontevasti ajatusta lapsen lähikehityksen vyöhykkeen tukemisesta. Venäläinen psykologi Lev Vygotski oli sitä mieltä, että mikään opetus lasten kanssa ei lähde koskaan nolasta, vaan kaikessa opetuksessa on otettava huomioon lapsen kehityksen taso. Hän kehitti termin lähikehityksen vyöhyke kuvaamaan sitä kehityksen tasoa, jolle sijoittuvat asiat joista lapsi on kiinnostunut, ja joita hän harjoittelee aikuisen tuella. Kyse on siis saavutetun kehityksen tason ja ohjattuna ja avustettuna mahdollisen tason välisestä etäisyydestä. Jotta opetus olisi mahdollista kohdistaa juuri lähikehityksen vyöhykkeelle, opettajan tulee tietää mitä lapsi osaa jo osittain, ja mitä hän on juuri kykenemäisillään tekemään. Jos keskitytään vain siihen mitä lapset tietävät jo, ei voida yhtä tehokkaasti auttaa lapsia saavuttamaan seuraavia askelia oppimiselle. (Hakkarainen 2002: 59 – 61; Heikka – Hujala – Turja – Fonsen 2011: 56.)

Opetuksen ja kehityksen väliset suhteet muuttuvat lähikehityksen vyöhykkeen kautta. Opetus herättelee lasten sisäisiä kehitysprosesseja, jotka ovat aluksi mahdollisia vain yhteistoiminnassa ja vuorovaikutuksellisessa toiminnassa toisten lasten kanssa, kunnes ne muuntuvat sisäisiksi ja lopulta sisäistetään.

(Hakkarainen 2002: 61.)

Viidennen dimension toimintamallin myötä on mahdollista vaikuttaa lähikehityksen vyöhykkeeseen. Toiminnan myötä on mahdollista saada paljon tietoa lapsen kehitystasosta, sekä valmiuksista. Yhteisessä toiminnassa vaikutetaan tuetusti mahdolliseen seuraavaan tasoon.

Viidennen dimension toimintamallin mukaisesti opinnäytetyömme toiminnallisia osuuk-sia päiväkodissa johdattelee Taikuri. Taikuri on kotoisin kaukaisesta taikamaasta, jonka päiväkodissa on ajauduttu ongelmiin. Taikuri pyytää apua esikoulun lapsilta selvittämään ja ratkomaan ongelmia. Taikuri lähettää lapsille kirjeitä, joissa on erilaisia pulmia ja pohdittavia asioita jokaiselle kerralle. Nämä tehtävät tehdään yhdessä aikuisten kanssa. Taikuri tarkkailee jossain lasten toimintaa ja seuraavalla kerralla antaa lapsille

palautetta sekä uudet tehtävät. Lapset saavat myös itse ottaa yhteyttä taikuriin. Kaikki Taikurin kirjeet ovat raportin liitteenä.

Viidennen dimension toimintamallin myötä saamme lapset innostumaan yhdessä tekemisestä. Saamme tuettua lasten osallisuutta kiusaamisen ehkäisemiseen tuomalla heidän pohdintaansa esiin. Tehtävät ovat toiminnallisia ja siten lapsille varmasti mieluisia. Toiminnalla herättelemme lapsia pohtimaan konfliktitilanteita, niiden syytä ja seurauksia. Toivomme, että samaistumisen myötä lapset saavat eväitä omiin haastaviin tilanteisiinsa. Taikuriteema sopii myös hyvin esikoulun arkeen, sillä ryhmä käsittelee muitakin teemoja erilaisten hahmojen kautta, ja tulevaisuudessa he tapaavat myös taikurin, joten opinnäytetyömme sopii mainiosti pohjustamaan tätä.

4.2 Tuokioiden kulku

Teimme opinnäytetyön toiminnalliset osuudet lohjalaisen päiväkodin esikouluryhmään. Ryhmän opettajat olivat valinneet meille valmiiksi pienryhmän, jonka kanssa toteutimme kaikki 5 ohjaukset. Lasten valikointiin vaikutti jo ryhmän valmiit pienryhmät. Ryhmässämme oli 8 lasta, neljä poikaa ja neljä tyttöä. Ennen varsinaisia toimintatuokioita kävimme vierailmassa esikoulussa sopimassa aikatauluista ja esittelemässä aiheemme. Kerroimme myös viidennen dimension toimintamallista, jota käytimme toimintamme menetelmänä. Aiheemme sisältyi hyvin esikoulun toimintaan, koska heillä kiusaamisen ehkäisy on osana toimintasuunnitelmaa ja aiheen käsittely jatkuu toimintakertojemme jälkeenkin. Sovimme, että myös esikouluryhmän muut pienryhmät käsittelevät samanaikaisesti sosiaalisia taitoja ja kivaa kaveruutta.

Pyysimme etukäteen lasten vanhemmilta luvan opinnäytetyöhömmme osallistumiseen ja videointiin, sekä kuvien käyttöön. Kenenkään nimiä tai tunnistetietoja emme liitä opinnäytetyöhömmme, ja videomateriaalia käytämme vain oman havainnoimisemme tukena. Materiaalin hävitämme prosessin päätyttyä. Lasten tekemät tuotokset jäävät heille itselleen.

Toiminnassa olimme täysin samalla tasolla lasten kanssa, ratkoimme yhdessä heidän kanssaan Taikurin antamia tehtäviä, ja keskustelimme niistä avoimesti yhdessä. Pyrimme luomaan turvallisen ilmapiirin, jossa kaikki uskaltaisivat osallistua toimintaan ja keskusteluun. Toimintatuokioilla kuuntelimme lapsia, ja mahdollistimme heidän osallisuutensa sosiaalisten suhteiden käsittelyssä. Toimintamme kautta pyrimme saamaan heitä kertomaan ajatuksiaan ja tunteitaan.

Videoimme kaikki toimintakerrat, jotta pystymme havainnoimaan toimintaamme ja lapsia myös ohjauksetojen jälkeen. Jokaista ohjauksettaamme pyysimme myös seuraamaan ryhmän opettajan. Annoimme hänelle etukäteen arviointilomakkeen, jonka avulla hänen oli helpompaa arvioida toimintaamme haluamastamme näkökulmasta. Arviointilomake on työmme raportin liitteenä.

4.3 Taikurin kirje saapuu

Ensimmäinen toimintakertamme sisälsi taikurin esittelyn lapsille. Tavoite oli tutustua lapsiin, johdattaa lapset aiheeseen ja luoda yhteisöllisyyttä.

Kokoontuimme lasten kanssa piiriin, ja aloitimme tuokion esittelyillä. Kerroimme Taikurista, joka meidät lähetti ja näytimme meille annettua arkkua. Vilttien ja valoköynnösten myötä olimme tehneet tilasta jännittävän ja mielenkiintoa herättävän. Tunnelma oli odottavan jännittänyt ja lapset keskittyivät kuuntelemaan. Avasimme arkun ja tutkimme yhdessä sen sisältöä, joka sisälsi kirjeen, missä Taikuri kertoi tarvitsevansa lasten apua. Taikamaan päiväkodissa on pulmia, joita Taikuri ei osaa ratkaista. Kirjeestä ei käy ilmi, mitä ongelmat ovat, joten ryhdyimme pohtimaan lasten kanssa, mitä ne voisivat olla. Näin saimme lapset osallistumaan ja kuulimme heidän ajatuksiaan asioista, jotka liittyvät päiväkodissa viihtymiseen.

Kysymysten avulla johdattelimme lapsia keskustelemaan aiheesta. Alla on katkelmia ja pohdintaa käydystä keskustelusta.

Ohjaaja1: Taikuri kertoi tässä, että päiväkodissa on pulmia. Mitäköhän se tarkoittaa? Minkälaisia pulmia voi päiväkodissa olla?

Lapsi1: Jos joku on ollut pitkän aikaa sairaana!

Lapsi2: Tai sitte siellä on ollu riita ja kinaa ja joku on repiny toisen kädestä leluja.

Lapsi3: Mutta miksei ne leiki vuorotellen?

Lapsi2: Se joka on saanu sen lelun ensin saa leikkiä sillä ja toinen voi keksiä jonku muun leikin.

Tästä huomaa, että lapset pääsivät heti aiheeseen kiinni ja keskustelu oli vilkasta. Lapset keskustelivat myös keskenään miettiessään ratkaisuja ongelmiin. Keskustelusta tuli myös ilmi tapahtumia jotka mietityttivät lapsia.

Ohjaaja2: Mitähän muita pulmia siellä voisi olla?

Lapsi4: Taikurin taika on loppunut!

Lapsi2: Jos joku lapsi on karannut päiväkodista ja sitä etsitään. Meidän päiväkodista kerran yks tyttö karkas ja sitä tuli poliisit etsimään!

Ohjaaja1: Oho, kuulostaapa pelottavalta.

Keskustelu johdatteli meidät miettimään mukavaa päiväkotia, ja pääsimme suoraan aiheemme äärille.

Ohjaaja1: Minkälaisessa päiväkodissa olisi mukava olla?

Lapsi2: Sellanen päiväkoti olis kiva jossa ei kinattais ja revittäis toisen kädestä lelua.

Lapsi5: Sellanen jossa ei kiusattais

Ohjaaja2: Mitä se tarkoittaa että kiusaa?

Lapsi2: Ne on niinku huonoja kavereita eikä pysty tekee yhdessä mitään ku toinen kiusaa.

Lapsi4: Jos toinen vastaankiusaa se tarkoittaa kosta.

Lapsi6: Jos keinuu toisen kanssa, ettei toinen ota liian kovia vauhteja ja hyppää kyydistä

Lapset kävivät keskustelua yhdessä, miettivät omia kokemuksiaan ja osoittivat samais-tuvansa Taikamaan päiväkodin ongelmiin.

Jatkoimme kirjeen lukemista, jossa Taikuri pyysi meitä myös tekemään omat liput mer-kiksi yhteiseen tehtävään osallistumisesta. Liput tehtiin valkoisille papereille väriliiduilla. Myös me ohjaajat teimme omat lippumme luomaan kuvaa siitä, että olemme tehtäväs-sä mukana tasavertaisesti lasten kanssa.

Lipun teon jälkeen kokoonnuimme jälleen piiriin arkun luokse, ja palasimme kirjeen pariin. Taikuri pyysi kirjeessä lapsia keksimään myös loitsun, jolla taika- arkku suljetaan niin, etteivät muut saa sitä auki. Jatkossa arkku avataan ja suljetaan aina sillä loitsulla. Loitsun keksiminen oli lapsille mieluista ja loi tunnetta yhteisestä salaisuudesta. Alla loitsu kokonaisuudessaan:

Taika-arkku avaudu, simsala-bim.

Taika-arkku avaudu, simsala- bim.

Yksi kaksi kolme, vohvelit saapukoon,

Yksi kaksi kolme, pallot saapukoon.

Karhut tömistelee metsässä.

Kolme viisi neljä, alienit saapukoon.

Yksi kaksi neljä, kuu saapukoon,

yksi kaksi kolme, valot sammukoon ja laatikot saapukoon.

Lapset halusivat lopuksi esittää Taikurille kysymyksiä arkun välityksellä. Kirjasimme ne ja laitoimme arkuun. Me lupasimme toimittaa kirjeen taikurille ja lapset jäivät odottamaan vastausta. Lopuksi suljimme arkun ja lausuimme taikaloitsun.

Lasten kysymykset koskivat Taikurin olemusta, mikä hän on, ja pulmia, joista keskustelimme. Tässä muutama esimerkki:

Mitä pulmasi koskee?

Oletko robotti vai alieni vai ihminen?

Onko taikapölysi lopussa?

Onko lapsia karannut päiväkodista?

Keskustelimme vielä yhdessä Taikurin lähettämästä tehtävästä ja kyselimme sen mieluisuutta. Lapset pitivät tuokiota mieluisana ja kyselivät milloin tulemme taas takaisin.

4.4 Taikamaan kummallisesti käyttäytyvät lapset

Toisella kerralla halusimme käsitellä lasten kanssa erilaisten konfliktitilanteiden kautta toisen asemaan asettumista.

Aloitimme jälleen samoissa tunnelmissa yhteisessä piirissä. Lausuimme ensimmäisellä kerralla keksityn loitsun yhdessä ja avasimme taika-arkun. Loitsun lausumisessa huomasimme että lapset olivat ylpeitä ja mielissään itse keksitystä loitsusta. He lausuiivat sitä innokkaasti, ja selvästi odottivat mitä arkusta löytyy. Arkussa oli jälleen uusi kirje, sekä muutamia tilannekuvauksia Taikamaasta. Luimme kirjeen, jossa Taikuri kertoi edellisellä kerralla viittaamiinsa pulmiin, että Taikamaan päiväkodissa on ajauduttu ongelmiin ja lapset käyttäytyvät kummallisesti. He ovat usein huonotuulisia, riitelevät ja jopa pilkkaavat toisiaan. Jotkut ovat yksinäisiä ja surullisia, eivätkä viihdy päiväkodissa.

Virittelimme lapset aiheeseen tarkastelemalla yhdessä muutamia arkusta löytyneitä kuvia, jossa oli kuvattuna erilaisia konfliktitilanteita. Pohdimme yhdessä mitä kuvissa tapahtuu, ja mietimme syitä kuvauksissa näkyvälle käytökselle.

Yhdessä kuvassa oli kaksi tyttöä jotka seisoivat ulkona erillään kolmannesta tytöstä. Tytöt supattivat toistensa korvaan, ja kolmas tyttö näytti surulliselta. Kysyimme lapsilta mitähän kuvassa tapahtuu. Lapsilta tuli vastaukseksi muun muassa seuraavaa:

Lapsi 1: Noi kaks ei ota tota mukaan ollenkaan.

Ohjaaja 1: Miksiköhän ei?

Lapsi1: Ne ei halua leikkii sen kanssa.

Lapsi 3: Niil on joku salaisuus mitä ne ei kerro tolle

Ohjaaja1: Niin, voi olla joo.

Lapsi 3: Ne ehkä kertoo sen sit joskus sille koska se ei oo kivaa

Ohjaaja2: Niin, voi olla että työllä on paha mieli kun toiset kuiskii eikä ole sen kanssa

Lapsi1: Mulle ainakin tulis.

Tästä keskustelusta käy mielestämme hyvin ilmi se, että lapset näkivät kuvista juuri olennaiset asiat, eli kuvissa olevien tyttöjen ilmeet, eleet ja tilanteen mikä on käynnissä. Lapset osasivat hienosti soveltaa kuvien sisällön omaan elämäänsä.

Arkussa oli myös taikurin lähettämiä kuvauksia lasten pulmista ja riidoista, joita taikuri ei ole osannut ratkaista, ja hän toivoi, että lapset miettivät tilanteisiin ratkaisut ja lähettäisivät ne hänelle. Jakaannuimme pienryhmiin keskustelemaan taikurin lähettämistä pulmatilanteista, joita oli kuusi erilaista. Tilanteet käsittelivät leikin ulkopuolelle jäämistä, tahatonta loukkaamista, pilkkaamista, lelujen lainaamista, ja erilaisia konfliktitilanteita. Kävimme tilanteita läpi, vapaasti keskustellen ja pohtien. Kun olimme saaneet tilanteet käsiteltyä, kokoonnuimme vielä kaikki yhteen ja lapset saivat kertoa toisilleen millaisia tilanteita taikamaan päiväkodissa oli.

Pienryhmissä keskustelu oli pääosin vilkasta, mutta osalla lapsista keskittyminen alkoi loppua kohti herpaantua. Oli myös lapsia jotka jäivät enemmän taustalle eivätkä osallistuneet keskusteluun. Tällä kerralla huomasimme, että toiminnallisuutta olisi pitänyt olla enemmän, ja keskustelua niiden lomassa. Meidän olisi pitänyt myös huomioida paremmin hiljaisemmatkin lapset ja mahdollistaa heidän osallisuutensa paremmin. Lapsilta kuitenkin tuli paljon kommentteja ja pohdintaa aiheesta, ja saimme tilanteisiin useita ratkaisuja.

Kun pohdimme tilannetta, jossa tyttö ei halunnut mennä päiväkotiin, koska tunsivat olonsa siellä yksinäiseksi, lapsilta tuli ajatuksia herättäviä ratkaisuja:

Ohjaaja1: Mitä tytön tulis tässä tilanteessa teidän mielestä tehdä?

Lapsi2: No jos se ei halua mennä päiväkotiin, niin se voisi esittää vaikka kipeetä.

Lapsi3: Mä oon esittänyt kerran kipeetä

Ohjaaja1: No se ei ehkä kyllä ratkaisisi tätä pulmaa, jos siitä tuntuu kerran yksinäiseltä.

Lapsi 1: No ei nii. Jos se menisi vaan pyytää jotain leikkimään eikä olis yksin.

Toisessa kuvauksessa lasta oli pilkattu uusien erilaisten vaatteiden takia. Lapset ratkaisivat tilannetta näin:

Lapsi 4: Se voisi sanoa sille, että itelläs on rumat vaatteet.

Ohjaaja 1: Tai voisko se vaan sanoa, että mä tykkään näistä vaatteista ja haluan pitää niitä?

Lapsi 6: Nii, ei kaikilla tarvii olla samanlaisia vaatteita.

Keskustelujen päätteeksi mietimme että niiden pohjalta voisimme kirjoittaa Taikurille säännöt, joita noudattamalla kaikilla lapsilla on kiva olla päiväkodissa. Lapset keksivät seuraavanlaiset Reilun kaverin säännöt:

”Ei saa lyödä, potkia, tönä. Ei saa kiusata, häiritä toista, haukkua eikä määrätä. Ei saa kampaata eikä tulla satuttamaan toista.”

”Reilu kaveri antaa vessarauhan, sekä päästää ja pyytää leikkiin mukaan. Reilu kaveri pyytää ja antaa anteeksi.”

Lopuksi laitoimme säännöt ja kirjeen takaisin arkkuun ja lausuimme loitsun arkun sulkemiseksi.

4.5 Kaikki erilaisia mutta samanarvoisia

Kolmannen kerran tavoitteena oli käsitellä erilaisuutta ja tukea lasten itsetuntoa.

Toimintakerta alkoi tutusta piiristä, jossa kuulumisten vaihdon jälkeen lausuimme arkun avaamisloitsun. Lapset osoittivat tuntevansa jo toimintaamme ja tiesivät mitä tapahtuu seuraavaksi.

Arkussa oli jälleen kirje, jonka luimme lapsille. Tämänkertaisessa kirjeessä taikuri puhui erilaisuudesta, joka johdatteli meidät keskustelemaan siitä, minkälaisia olemme.

Leikimme seuraavanlaisen leikin:

Jokainen kertoo itsestään yhden ominaisuuden tai asian, josta pitää. Yksi aloittaa, ja se, joka löytää itsestään saman asian ottaa ensimmäisen kädestä kiinni. Näin tehdään niin kauan kunnes kaikkien kädet ovat yhdessä ja muodostamme piirin.

Tästä voimme todeta, että vaikka olemme erilaisia, meitä kaikkia yhdistää joku asia.

Leikki sujui hyvin, ja jokainen keksi yhdistävän tekijän kaverin kanssa. Muodostimme piirin ja olimme siinä kädet käsissä kiinni ja puhuimme siitä, miten olemme erilaisia, mutta meillä kaikilla on yhteisiä piirteitä, kiinnostuksenkohteita ja asioita, joista pidämme ja joista emme pidä. Monet lapset mainitsivat eläimen josta tykkää tai jonkun piirteen itsestään.

Piiristä menimme seuraavan tehtävän pariin. Olimme leikanneet isot paperit valmiiksi tehtävää varten. Jaoimme lapset pareihin, ja he vuorotellen piirsivät toistensa ääriviivat paperille. Tämän jälkeen jokainen sai piirtää omaan kuvaansa kasvot ja värittää kuvaa. Kuviiin kirjoitettiin lopuksi kommentteja siitä, millainen lapsi on tai mistä hän pitää. Lapset saivat myös keksiä toisistaan positiivisia asioita, joita kirjoitettiin kuviin. Piirtäminen oli lapsista hauskaa ja kuvista tuli hienoja. Alla muutama valokuva kuvista.

Kuvio 2. Erään pojan omakuva ja kiinnostuksen kohteita

Kuvio 3. Erään tytön omakuva ja kiinnostuksen kohteita

Menimme vielä piiriin ja keskustelimme kuvista. Keskustelussa kävimme läpi sitä, miten jokainen ihminen on erilainen, ainutlaatuinen ja tärkeä. Kyselimme aiheen herättämiä ajatuksia, ja mitä lapset pitivät taikurin antamasta tehtävästä.

Ohjaaja2: Mitä piditte tämän päivän tehtävästä jonka taikuri lähetti?

Lapsi2: Oli kivaa piirtää isolle paperille.

Ohjaaja1: Miksiköhän taikuri halusi että me tehdään tällöinen tehtävä?

Lapsi 1: Se halus nähdä millasia me täällä ollaan. Ku me ollaan erilaisia ku ne lapset siellä taikamaassa.

Ohjaaja1: Aivan, taikuri halus nähdä millasia te kaikki olette ja mistä te pidätte. Taikuri sanoi kirjeessään, että me ollaan kaikki erilaisia. Se oli kans sitä mieltä, että kuitenkin meitä kaikkia yhdistää joku asia, ja että vaikka ollaan kaikki erilaisia, ollaan silti jokainen yhtä tärkeitä.”

Lapsi3: Me tykätään Mikon (Nimi vaihdettu) kanssa molemmat jalkapallosta.

Ohjaaja2: Niinpä, meitä yhdistää monet asiat vaikka näytetään ja kuulostetaan erilaisilta

Tämän kerran toiminta oli mieluista, tuokio sisälsi paljon toiminnallisuutta joka piti lapset virkeinä ja kiinnostuneina. Lopuksi lapset saivat taas lähettää taikurille postia, joka laitettiin arkuun ja suljettiin loitsulla. Alla lasten tämänkertaisia kysymyksiä Taikurille.

Onko se erilainen lapsi millä oli ne keltaiset pitkät hiukset, ni otettu jo mukaan leikkeihin?

Onko taikapölysi lopussa vai miks et taio kaikkia lapsia samanlaisiksi?

Oletko näyttänyt lapsille taikatempuja?

4.6 Tunteet kertovat

Neljännellä kerralla keskityimme tunteiden käsittelyyn.

Aloitimme tuokion piirissä, kuten aikaisempinakin kertoina. Avasimme arkun taikaloitsulla ja katsoimme, mitä taikuri oli tällä kertaa meille lähettänyt. Arkusta löytyi kirjeen lisäksi tunneympyrä, jossa on erilaisia tunnekuvia. Jokainen sai näyttää nuolella, millainen olo sillä hetkellä on. Tunneympyrän johdattamana puhuimme lasten kanssa yleisesti tunteista, minkälaisia erilaisia tunteita meillä on ja millaisissa tilanteissa niitä esiintyy.

Ohjaaja1: Milloin teistä tuntuu päiväkodissa surulliselta?

Lapsi1: Jos on jotain riitaa ja toinen ottaa leluja kädestä.

Lapsi2: Mä en oo koskaan surullinen.

Ohjaaja2: Eikö susta oikeesti koskaan tunnu surulliselta?

Lapsi2: (Naureskelee). "No ei"

Lapsi3: Mä olin kerran tosi surullinen, ku yhet tytöt mun entisessä päiväkodissa vaa oli niin ettei ne tullu mun kans leikkimään.

Ohjaaja1: No sellaisesta tulee kyllä paha mieli. Milloin te olette oikein iloisia?

Lapsi4: Silloin kun on kiva leikki.

Lapsi2: Silloin ku naurattaa.

Keskustelun jälkeen siirryimme leikkimään ilmeleikin, jossa kokoonnuimme piiriin ja jokainen lapsi sai vuorotellen keksiä jonkun ilmeen jonka näyttää vieruskaverille. Vieruskaverin on toistettava sama ilme ja keksittävä sitten erilainen ilme seuraavalle kaverille. Puhuimme siitä, kuinka erilaiset tunnetilat siirtyvät, esimerkiksi iloinen hymy ja mieli tarttuu.

Sitten jakaannuimme pareihin, ja jokaiselle parille jaettiin yksi tunnekuva. Kuvissa on vihainen, iloinen, jännittynyt ja surullinen naama. Tehtävänä oli esittää muille kuvan tunne patsaana tai tilanteena, ja muut saavat arvata mikä tunne on kyseessä.

Tehtävä meni kokonaisuudessaan hyvin, mutta esiintyminen ujostutti osaa lapsia ja osa taas ei keksinyt miten esittää tunnetta. Avustimme kaikkia, ja osallistuimme itsekin esityksiin. Tältä kerralta puheliaimmat ja aktiivisimmat lapset olivat pois, ja se näkyi ryhmässä siten, että keskustelu ei käynyt yhtä vilkkaana kuin edellisellä kerralla.

Seuraavaksi leikimme eläinleikin, jossa jokainen sai valita itselleen jonkun eläinhahmon, jota esittää. Valittuaan hahmonsaa, lapset saivat myös miettiä, mitä tunnetta esittävät eläinhahmon kautta. Esimerkiksi vihainen koira, joka käy ärisemässä jokaisen lapsen luona. Lapset valitsivat hauskaasti pareittain samoja eläimiä, ja yhdessä esittivät niitä. Oli kaksi iloista koiraa, kaksi riehakasta hamsteria ja kaksi pelokasta hevosta. Tehtävä oli lapsille mieluisa joskin meni yltyi aika hurjaksi muutamien lasten kohdalla.

Tämän jälkeen palasimme takaisin piiriin, ja keskustelimme lasten kanssa kirjeessä esiin tulleista taikamaan päiväkodin lasten tavoista ilmaista tunteitaan. Pohdimme myös sitä, miten vaikeaa on joskus hallita tunteita. Esimerkiksi vihaisena saattaa tehdä mieli lyödä. Lopuksi kävimme läpi vielä tunneympyrän kanssa millainen tunne on nyt,

kun tuokio on loppumassa ja suljimme arkun taikaloitsun avulla sekä lähetimme taikurille kysymyksiä ja mietteitä joita lapsilta heräsi.

4.7 Taikapöly ja kunniakirjat

Viimeinen kerta oli tehtävän päätöskerta. Halusimme luoda lapsille tunteen siitä, että he olivat osanneet yhdessä auttaa Taikamaan lapsia omalla esimerkillään. Pyrimme vahvistamaan heidän itsetuntoaan taitavina toimijoina sekä yhteisöllisyyttä.

Aloitimme viimeisen kerran kokoontumalla jälleen piiriin. Avasimme taikurin arkun loitsun avulla ja luimme kirjeen. Viimeiselle ohjaukskerralle Taikuri lähetti lapsille arkun mukana taikapölyä ja tehtävän, jossa Taikuri toivoi, että lapset tekisivät taikapölystä ja öljystä kädenjälkensä mustalle paperille kuvastaen eräänlaista allekirjoitusta projektiin osallistumisesta.

Sillä aikaa kun lapset menivät pareittain toisen meistä kanssa tekemään käsiä, toinen leikki muiden lasten kanssa erilaisia vuorovaikutusleikkejä. Leikin lomasta lapset siirtyvät vuorotellen kädenpainantaan ja sieltä taas takaisin mukaan leikkeihin.

Leikkejä:

Halaushippa: Yksi on hippa joka ottaa muita kiinni. Se kenet hippa saa kiinni, jää paikalleen. Muut voivat halaamalla pelastaa kiinnijääneen kaverin.

Hernepussin kuljetuskilpailu: Parin kanssa yhteistyössä keksitään tapoja kuljettaa hernepussia paikasta a paikkaan b, niin että pussi osuu molempaan lapseen, ohjaajan ohjeen mukaisesti. Esimerkiksi polvien, kämmenten tai olkapäiden välissä.

Taikuri taikoo – leikki: lapset saavat vuorotellen leikkiä taikuria ja taikoa lapset tekevään erilaisia asioita, esimerkiksi hyppimään yhdellä jalalla.

Leikkien ja käsien painamisen jälkeen palasimme yhteen piiriin. Taikuri lähetti lapsille onnenhelmet muistoksi taikurista ja projektiin osallistumisesta. Lapset saivat myös diplomin, jossa taikuri kiitti lapsia yhteistyöstä taikamaan päiväkodin auttamisessa. Ja oimme nämä diplomit ja onnenhelmet loppuksi piirissä. Taikuri antoi lapsille vielä viimeisen salaisen tehtävän, jossa hän pyysi lapsia antamaan onnenhelmet myös muille ryhmän lapsille seuraavassa yhteisessä ryhmän kokoontumisessa. Tämä tehtävä oli

toive ryhmän lastentarhanopettajalta, koska toisen ryhmän lapsilla oli vastaavanlainen salainen tehtävä. Näin kaikilla oli yhteinen päämäärä, hyvän mielen luominen.

Taikuri toivoi lasten keskustelevan aiemmista kerroista ja kertovan mikä oli mieluisinta, joten jätimme aikaa myös keskustelulle. Lasten kanssa käydystä keskustelusta tuli ilmi, että he olivat ylpeitä siitä että juuri he olivat auttaneet Taikamaailman lapsia ratkaistamaan ongelmia. Lapset pitivät mieluisimpana omien kuvien piirtämistä sekä leikkimisestä. Kasasimme lasten kanssa lopuksi näyttelyn toimintakertojemme tuotoksista ja kävimme niitä läpi yhdessä.

Alla vielä katkelma lasten keskustelusta, joka kiteyttää ajatuksen toiminnan vaikutuksesta lasten ajatukseen omasta osaamisesta

Lapsi 2: Miks se taikuri lähettää just meille näit kirjeitä?

Ohjaaja1: Se on varmaan huomannu miten hyvin te osaatte leikkiä yhdessä ja ratkaista ongelmia.

Lapsi5: Nii, se varmaa tietää että me osataan auttaa sitä.

Kuvio 4. Lasten ja Taikurin kädenjäljet

5 Arviointi

Olemme arvioineet toimintaamme niihin havaintoihin perustuen, joita teimme jatkuvasti tuokioiden kuluessa, sekä videomateriaaliin avulla. Toimintakertojen videoiminen oli ensiarvoisen tärkeää työn arvioinnille, koska se mahdollisti havainnoimisen myös ohjauskertojen jälkeen. Ilman videointia monia asioita ja lasten kommentteja olisi jäänyt huomioimatta. Videointi lisäsi myös työmme luotettavuutta.

Lasten arviot toiminnasta tukeutuvat havainnointiimme siitä, kuinka innokkaasti he olivat toiminnassamme mukana, sekä miten he ilmaisivat asioita puheella, ilmeillä ja eleillä. Toimintaamme oli seuraamassa myös ryhmän lastentarhanopettaja. Teimme hänelle valmiin arviointilomakkeen, jossa kysyimme Viidennen dimension toimintamallin toimivuudesta ja siitä tukiko toimintamme lasten osallisuutta.

Toimintaamme seuraava opettaja piti Viidennen dimension toimintamallia toimivana tapana käsitellä kiusaamiseen liittyviä asioita lasten kanssa. Palautteessaan opettaja toi esiin sen että lapset olivat todella innokkaasti ja mielenkiinnolla mukana toiminnassa ja myös odottivat usein tuloamme esikouluun. Viidennen dimension malli ei ollut hänelle entuudestaan tuttu. Hän oli kuitenkin sitä mieltä että mielikuvituksellisuus rikasti toimintakertojamme ja loi hyvän viitekehyksen johon tukeutua. Aiheidemme käsittely erilaisin keinoin on tärkeää, ja toimintamallimme toi lasten osallisuuteen uutta ulottuvuutta. Keskustelua tuntui olevan välillä liikaa, joka vaikeutti hiljaisten lasten huomioonottamista. Opettaja myös toi esiin toivetta kuvien enemmästä käytöstä jotta mahdollistetaan kaikkien lasten seuraaminen, sekä toivoi meiltä selkeitä ja yksinkertaisia ohjeita. Palautteen myötä kehitimme toimintaamme kolmelle viimeiselle kerralle, lisäsimme toimintaa sekä havainnollistavia kuvia, ja huomasimmekin että lapset jaksoivat paremmin keskittyä toimintaan.

Opettaja piti toimintaamme toimivana lisänä päiväkodin kiusaamisen ehkäisyä koskevaan toimintaan. Työmme oli rakenneltu tukemaan heidän omia suunnitelmiaan.

Toimintatuokioidemme kautta halusimme luoda lapsille mahdollisuuden osallistua keskusteluun konfliktitilanteista ja kiusaamisesta, sekä niiden ratkaisukeinojen pohtimiseen. Tavoitteitamme olivat osallisuuden ja sosiaalisten taitojen tukeminen. Viidennen dimension toimintamalli tuntui luontevalta valinnalta lasten osallisuuden vahvistamiseen, koska sen myötä aikuisen ja lasten roolit ovat tasavertaisia. Toiminta on erittäin lapsilähtöistä, sillä siinä keskitytään juuri lasten esille tuomiin ajatuksiin.

Viidennen dimension toimintamalli luo oivan mahdollisuuden saada tietoa lasten lähi-kehityksen vyöhykkeestä, ja siihen vaikuttamisesta. Vaikka emme siihen voineet itse vaikuttaa juuri näiden lasten kanssa, jo viiden kerran toiminta osoitti meille selvästi kuinka paljon tietoa lasten valmiuksiin ja kehityksen tasoon liittyen on mahdollista saada mallia käyttäen.

Meidän toiminnallemme asetti haasteita se etteivät lapset olleet meille entuudestaan tuttuja, emmekä osanneet välttämättä suhteuttaa toimintaamme juuri heidän kehitystasolleen sopivaksi. Toiminnan suunnittelu tuntui välillä vaikealta koska emme tieneet lasten taustoja, oppimisvalmiuksia ja kehitystasoa. Lasten mahdollisista vaikeuksista keskittymisessä, tai muista haasteista liittyen uusiin tilanteisiin meillä ei myöskään ollut tietoa. Jokaisen kerran jälkeen olimme kuitenkin viisaampia, ja pystyimme muuttamaan toimintaamme sopivammaksi.

Aiheemme tuntuivat olevan lasten mielestä mielenkiintoisia, ja he innostuivat yhteiseen pohdintaan ratkaisujen löytämiseksi. Viidennen dimension toimintamalli osoittautui toimivaksi menetelmäksi valitsemiemme aiheiden käsittelyssä ja lasten osallisuuden tukemisessa. Luomamme Taikuri-hahmo kiinnosti lapsia, herätti paljon kysymyksiä ja loi kutkuttavan tunnelman tuokioillemme. Satuhahmon avulla ongelmat voitiin etäännyttää koskemaan satuhahmoja, jolloin lapset vapautuivat keskustelemaan riippumatta mahdollisista omista kiusaamis- tai kiusatuksi tulemisen kokemuksistaan. Osallisuuden tukeminen tulee esille siinä, että me yhdessä lasten kanssa pohdimme ratkaisuja, kysymme heiltä, ja osoitamme, ettemme mekään tiedä vastausta. Taikuri on pyytänyt meidät yhteiseen tehtävään, joka vie auktoriteettiasemaa meiltä pois ja mahdollistaa lasten osallisuuden paremmin.

Lapset samaistuivat taikamaailman ongelmiin, ja vertailivat niitä omaan elämäänsä. Lasten kysymyksistä tuli ilmi se, että he olivat toisinaan jopa huolissaan taikamaan lasten päiväkodin tilanteesta, ja ehdottivat innokkaasti mitä pitäisi tehdä. Lapset pystyivät sanomaan ajatuksensa ääneen ja tunsivat olonsa turvalliseksi, koska aiheen käsittely ei sinällään liittynyt heidän omaan elämäänsä.

Välillä osa lapsista toi esiin epäilystään Taikurin olemassaolosta, mutta koska emme kiinnittäneet asiaan suurempaa huomiota, se jäi taka-alalle. Epäilyistään huolimatta lapset osallistuivat pohdintaan, ja tuntuivat olevan innoissaan ja ylpeitä siitä että ovat

auttaneet Taikamaan lapsia heidän ongelmissaan. Mietimme kuitenkin opettajan kanssa olisiko tarina Taikurista vielä toimivampi pienemmille lapsille.

Välillä lapset antoivat meille palautetta suoraan sanomalla että ”tää on tylsää” ja ”koska me leikitään”. Näistä kommentteista otimme oppia ja lisäsimme toimintaa ja leikkejä sisältöön.

Päiväkotiin kuuluu kahnauksia päivittäin, ja aikuisten tehtävä on opettaa lapsille sosiaalisia taitoja. Meidän Taikuri-ohjelmamme avulla lapsille myös selitettiin syitä miksi jostain teosta tulee paha mieli, ja mikä tärkeintä, teimme sen yhdessä lasten kanssa.

6 Pohdinta

Päiväkoti on tärkeä sosiaalisen kehityksen näyttämö. Lapsen kehitystä tapahtuu siellä, missä on haasteita, ja päiväkodissa sattuu ja tapahtuu koko ajan. Lapsen on tärkeää oppia sosiaalisia taitoja, miten ratkaista ristiriitatilanteita ja miten tulla toimeen muiden kanssa. Kasvattajien kiellot ja rajoitukset eivät yksinään tue näitä tarkoituksia. Lapsille tulee myös antaa ohjeistusta konfliktitilanteiden ratkaisemisesta, ongelmakäytöksen tilalle tulee tuoda vaihtoehto. Toimintamme myötä olemme pyrkineet käsittelemään lasten kanssa erilaisia konfliktitilanteita, ja yhdessä pohtineet vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Antamalla lasten itse miettiä ratkaisuja pystyimme osallistamaan heitä kiusaamiskeskusteluun sekä luomaan heille kuvaa itsestään taitavana kaverina.

Kiusaamisen käsite saattaa merkitä ihmisille eri asioita. Arkikielessä kiusaamisen käsite sekoittuu usein lasten välisiin konflikteihin, kiusoitteeluun ja hännämiseen. Yhteisöissä tulisikin luoda yhteinen ymmärrys siitä mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Määrittely tulee tehdä lasten kanssa yhdessä. Toimintamme myötä lapsilta tuli paljon ajatuksia siitä minkälainen toiminta tuntuu pahalta ja mitä tulisi tehdä jos toisella on paha mieli. Lasten tekemät Reilun kaverin säännöt tukivat myös yhteisen ymmärryksen luomista vuorovaikutuksen pelisäännöistä.

Pienillä lapsilla vuorovaikutukseen liittyy paljon negatiivista käytöstä. Tämä liittyy sosiaalisten taitojen harjoitteluun, jossa aikuisen rooli tulee nähdä tärkeänä. Taaperoikäisen ratkaisukeinot ovat fyysisiä, ja niiden tulisi väistyä sosiaalisten taitojen kasvaessa. Jos näin ei tapahdu, on vaarana kiusaamiskäyttäytyminen, joka johtaa ongelmiin sekä kiusaajan että uhrin kehityksessä. Ikävuodet kolmesta seitsemään ovat nopeinta sosiaalisen oppimisen aikaa, jolloin sosiaalisten taitojen tukeminen on erityisen tärkeää. Opinnäytetyömme toiminnalliset osuudet toteutimme esikouluikäisten lasten kanssa, jotka ovat ikätasoltaan jo sellaisissa vaiheessa että ymmärtävät toisen tunteita ja pysyvät samaistumaan niihin. Esikouluikäiset valikoituivat kohderyhmäksemme senkin takia, että Lohjan hyvinvointikyselyjen vastaukset vuodelta 2010, joista ilmeni lasten kiusaamisen kokemuksia päiväkodeissa, olivat peräisin heiltä.

Lasten oma osallisuus sosiaalisten ongelmien ratkaisussa oli tärkeä työmme mukana kulkeva teema. Halusimme nähdä, voiko esikouluikäisten lasten ryhmää aktivoida itse pohtimaan kiusaamistilanteita ja etsimään niihin ratkaisuja – kiinnostuvatko ja innostuvatko lapset, syntykö rakentavia vaihtoehtoja ja tuntuuko asia lapsista tärkeältä. Las-

ten innostus ja valmius osallistua ongelmien ratkaisuun oli vaikuttavaa. Lapset keskustelivat paljon keskenään ja miettivät konkreettisia ratkaisuja omasta elämästä käsin. He kertoivat esimerkkejä ja kysyivät kysymyksiä heitä askarruttaviin asioihin. Me olimme siinä läsnä kuuntelemassa avoimesti ja otimme jokaisen lapsen huomioon heidän omalla osallistumispanoksellaan.

Jokaisessa päiväkodissa tulisi opettaa johdonmukaisesti sosioemotionaalisia taitoja. Tähän on kehitetty paljon erilaisia valmiita ohjelmia, joita monessa päiväkodissa käytetäänkin. Ryhmän yhteisöllisyydestä huolehtiminen on erityisen tärkeää, sekä empatian, tunteiden säätelyn ja ongelmanratkaisun keinojen systemaattinen harjoittamisen nähdään hyödyttävän kaikkia lapsia. Jotta harjoittelulla saavutetaan tuloksia, täytyy huomioida se että henkilökunnan tulee sitoutua systemaattiseen ja jatkuvaan aiheen käsitteelyyn.

Kehittelemässämme Taikuri-ohjelmassa pyrimme tukemaan lasten myönteisiä sosiaalisia taitoja ja kompetenssia. Toimintatuokioidemme teemat; yhteisöllisyyden tukeminen, tunteiden käsitteleminen ja vuorovaikutustaidot nostimme Kirveksen ja Stoor-Grennerin kiusaamisen ehkäisyä käsittelevistä aineistoista, sekä päiväkodin omasta toimintasuunnitelmasta.

Tavoitteenamme oli herätellä lapset pohtimaan aiheitamme. Halusimme myös nähdä ovatko esikouluikäiset lapset kykeneviä itse pohtimaan ikätovereiden välisiä sosiaalisia suhteita, etsimään ratkaisuja kiusaamistilanteisiin ja voiko lapsia saada innostumaan ja kiinnostumaan tällaisesta pohdinnasta. Tarkoituksemme ei kuitenkaan ollut todentaa sitä, oliko toiminnallamme kiusaamista ennaltaehkäisevä vaikutus yhteistyöpäiväkodissämme. Kirveksen ja Stoor-Grennerin mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisy ei ole kertaluontoista vaan vaatii jatkuvaa ja pitkäjänteistä toimintaa(2010a: 44). Me pyrimme olemaan omalta osaltamme mukana pitkäjänteisessä toiminnassa rakentamalla toimintamme osaksi esikoulun toimintaa, jossa kiusaamisen ehkäisy on koko vuoden läsnä esikoulun opetuksessa ja toiminnassa. Viiden kerran perusteella emme pyrkineet saamaan aikaiseksi pysyviä muutoksia lasten ajattelussa tai käyttäytymisessä, vaan loimme esikouluun mallin jota jatkamalla on mahdollista tukea osallisuutta sekä vaikuttaa lasten lähikehityksen vyöhykkeeseen.

Osoittautui että lapsen kiinnostuivat käsiteltävistä asioista ja innostuivat toimimaan yhdessä yhteisen asian hyväksi ja pohtimaan valitsemiamme aiheita. Tavoittemme to-

teutuivat, käsitteimme tunteita, kivaa kaveruutta ja kiusaamiseen liittyviä ongelmia, ja saimme lapset osallistumaan keskusteluun. He pohtivat konfliktitilanteita eri näkökulmista ja ehdottivat niihin rakentavia ratkaisumalleja.

Kiusaamiseen ja sen ehkäisyyn vaikuttavat monet asiat, joka teki opinnäytetyömme rajauksesta haastavaa. Oli vaikeaa sulkea pois tärkeitä teemoja sillä niin moni asia liittyy yhteen. Viiden kerran toimintaan on mahdotonta ottaa mukaan montaa aihealuetta. Teimmekin työmme malliksi, jota päiväkotit voi halutessaan jatkaa ja kehittää edelleen.

Kokemuksemme oli rohkaiseva ajatellen myös lasten osallistamista yleisemminkin. Lapset näyttävät olevan innokkaita ratkaisemaan arkipäivän ongelmia ja on myös oletettavissa, että ongelmatilanteiden yhteinen pohtiminen ja ratkaisujen etsiminen jo sinänsä vähentää kyseisiä ongelmia. Taikuri-ohjelmassa käytettiin apuna satuhahmoja ja sadun maailmaa. Seuraavassa vaiheessa voitaisiin Taikurin toimintaa laajentaa koskemaan koko päiväkotiryhmää ja tutkia, millä tavoin sen tuottamia keskusteluja ja ratkaisuja voitaisiin soveltaa tositilanteissa.

Jäimme pohtimaan, kuinka paljon sillä olisi ollut vaikutusta, jos me olisimme olleet lapsille tuttuja entuudestaan. Tutut aikuiset olisivat saaneet lapsia vielä paremmin mukaan pohdintaan ja vapautumaan.

Työmme yhtenä tarkoituksena oli nähdä, ovatko esikouluikäiset valmiita ryhmässä keskustelemaan vuorovaikutustilanteista ja tunteista, ja tulos oli hyvin rohkaiseva. Taikuri-ohjelman vaikutus lasten omaan käyttäytymiseen ryhmätilanteiden ulkopuolella olisi mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe.

Lähteet

Aro, Tuija – Laakso, Marja-leena (toim.) 2011: Taaperosta taitavaksi toimijaksi, Itsesää- telytaitojen kehitys ja tukeminen. Bookwell Oy. Porvoo.

Cacciatore, Raisa 2010: Aggression portaat, opetusmateriaali kouluille. Opetushallitus 2007, Vammalan kirjapaino. Sastamala.

Hakkarainen Pentti 2002: Kehittävä esiopetus ja oppiminen. PS- kustannus, WS Bookwell Oy. Juva.

Hamarus Päivi 2008: koulukiusaaminen: Huomaa, puutu, ehkäise. Kariston kirjapaino Oy. Hämeenlinna.

Heikka, Johanna– Hujala, Eeva– Turja, Leena– Fonsen, Elina: Lapsikohtainen ha- vainto ja arviointi varhaispedagogiikassa. Teoksessa Hujala, Eeva– Turja Leena(toim.) 2011: Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Juva.

Höistand Gunnar 2003: Irti kiusaamisen kierteestä. Kirjapaja Oy. Helsinki.

Turja, Leena: Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, Eeva– Turja Leena(toim.) 2011: Varhaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Juva.

Kanninen, Katri – Sigfrids, Arja 2011: Tunne minut, Turva ja tunteet lapsen silmin. PS- kustannus, Bookwell Oy. Juva.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010: Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. WSOY. Juva 2010

Kirves, Laura–Stoor-Grenner, Maria 2010a: Kiusaavatko pienetkin lapset? Mannerhei- min lastensuojeluliitto, Folkhälsan.

Kirves, Laura – Stoor-Grenner, Maria 2010b : Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuk- sessa, Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Mannerheimin lastensuojeluliitto, Folkhälsan

Koivunen, Pirjo- Leena 2009: Hyvä päivähoito, Työkaluja sujuvampaan arkeen. PS- kustannus. Juva.

Laine, Kaarina 2005 : Minä, me ja muut sosiaalisissa verkostoissa. Otavan Kirjapaino Oy. Keuruu.

Laine, Kaarina– Neitola, Marita (Toim.) 2002: Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertais- ryhmästä. Suomen kasvatustieteellinen seura. Painosalama Oy. Turku.

Opetushallitus 2010: Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Verkkojulkaisu www.oph.fi/download/131115_Esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2010.pdf. Luettu 20.8.2012

Parikka-Nihti, Mari 2011: Pieniä puroja, Kasvua kohti kestävästä kehitystä. Lasten kes- kus. Saarijärven offset oy 2011.

Poikkeus, Anna- Maija: Itsesäätely sosiaalisten taitojen ja suhteiden perustana. Teoksessa Aro, Tuija- Laakso Marja- Leena (toim) 2011: Taaperosta taitavaksi toimijaksi, Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Bookwell Oy. Porvoo

Salmivalli, Christina 2008: Kaverien kanssa, Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. PS-Kustannus. Juva.

Sosiaalitaito 2010: Lasten kokemuksia päivähoidosta ja kotoa, Järvenpäässä Kirkkonummella, Lohjalla ja Vihdissä 2010. Verkkojulkaisu.
www.kirkkonummi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/kirkkonummi/embeds/kirkkonummiwwwstructure/23324_Lasten_kokemuksia_paivahoidosta_ja_kotoa.pdf. Luettu 23.4.2012.

Stakes 2005: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Oppaita 56. Gummerus Kirjapaino Oy. Saarijärvi.

YK 1989/2010: YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Verkkojulkaisu
http://www.unicef.fi/files/unicef/pdf/LOS_A5fi.pdf. Luettu 20.8.2012.

Lupakysely vanhemmille

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijää Metropolia ammattikorkeakoulusta. Teemme opin-
näytetyötä kiusaamisen ehkäisemisestä varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksenamme on
toteuttaa viisi toiminnallista ohjauksetta lapsenne esikouluun. Aiheinaamme toiminta-
tuokioissa on mm. tunteiden käsittely, vuorovaikutustaidot, ryhmän yhteishengen vah-
vistaminen ja keskustelua kivasta kaveruudesta. Kiusaaminen on laaja aihe ja siitä
puhutaan paljon pientenkin lasten parissa. Toimintatuokiomme eivät kuitenkaan keskity
kiusaamisen käsittelyyn itsessään, vaan enemmänkin juuri taitoihin ja arvoihin jotka
mahdollisesti ehkäisevät kiusaamista tai kiusatuksi tulemistä.

Jokainen toimintakerta osittain videoidaan, mutta nämä videot eivät päädy ulkopuolis-
ten käyttöön, vaan meille materiaaliksi, jonka avulla voimme palauttaa tuokioiden kulun
mielemme kun kirjoitamme raporttia. Raportin valmistuttua hävitämme videot.

Lasten nimiä tai muitakaan tunnistetietoja ei tule opinnäytetyöhömmme mitenkään näky-
viin.

Tällä kirjeellä toivomme, että lapsenne saa osallistua yhteisiin toimintatuokioihimme, ja
sitä kautta osallistua opinnäytetyömmme toteuttamiseen.

Toimintatuokiot ovat esikoulussa ma 3.9, ti 4.9, to 6.9, ti 11.9, to 13.9

Ystävällisin terveisin Aino Laine ja Saara Blomqvist

Lapseni _____ saa osallistua Saara Blomqvistin ja Aino Laineen opin-
näytetyöprojektiin esikoulussa

Allekirjoitus _____

Kirjeet Taikamaasta

Kirje 1.

Hei lapset.

Olen Taikuri kaukaisesta Taikamaasta. Minulla on suuren suuri ongelma ja huoli, Taikamaan päiväkodissa on pulmia joita en osaa ratkaista. Olen käynyt vaklaamassa teitä ja huomannut kuinka taitavasti te osaatte toimia kaikki yhdessä. Tämän vuoksi päätin pyytää apua teiltä. Toivon että auttaisitte minua löytämään keinoja Taikamaan päiväkodin olojen parantamiseksi. Lähetän teille erilaisia tehtäviä taika-arkussani, tekemällä niitä yhdessä Saaran ja Ainon kanssa autatte minua kovasti.

Kun lähdette tähän tärkeään tehtävään mukaan, tehkää sen kunniaksi nyt jokainen oma lippu johon voitte tehdä jonkun merkin tai kuvan. Kirjatkaa myös ylös ajatuksia joita mieleenne juolahtaa, kerron niitä Taikamaan lapsille.

Nyt ensimmäisellä kerralla arkku on auki, mutta jatkossa sen avaamiseen ja sulkemiseen tarvitaan loitsu. Saatte yhdessä keksiä tuon loitsun. Lähettäkää arkun kautta myös minulle postia, vastaan teille aina seuraavaan tapaamiskertaan mennessä.

Ystävällisin terveisin Taikuri

Kirje 2.

Hei taas lapset!

Olen iloinen että lähditte mukaan ratkomaan pulmiani. Olitte jo eilen innokkaasti ja hienosti mukana. Teillä oli minulle monta kysymystäkin, nyt vastaan ensin niihin:

Olen Taikuri, ja pystyn taikomaan itseni minkälaiseksi vain. Pystyn näyttämään eläimeltä, ihmiseltä, robotilta ja avaruusolennoltakin. Täältä Taikamaasta näkyy samat tähdet kuin teiltäkin, ne loistavat korkealla taivaalla. Taikamaassa on myös paljon erilaisia eläimiä, samannäköisiä kuin teillä, ja niiden yhdistelmiä.

Mitä pulmaani tulee... Päiväkodissa ovat kyllä onneksi kaikki lapset tallella, ongelmana on, etteivät kaikki lapset tunnu viihtyvän. Olen kirjannut teille muutamia esimerkkejä pulmatilanteista joita en osaa ratkaista. Auttaisitteko minua selvittämään nämä tilanteet? Kirjatkaa ratkaisut Ainon ja Saaran kanssa ja lähettäkää ne minulle jotta op-

pisimme ratkomaan niitä täällä. Lähettäkää minulle taas myös kysymyksiä jos mieltänne askarruttaa jokin asia.

Ystävällisin terveisin Taikuri

Kirje 3.

Hei taas maan lapset!

Haluan taas kiittää teitä suurenmoisesta avustanne! Kävimme Taikamaan lasten kanssa laatimanne reilun kaverin sääntönne, sekä mietimme pulmatilanteita niin kuin opastitte.

Pulmani eivät kuitenkaan ole vielä ohi, tarvitsen yhä teidän apuanne. Kerron teille seuraavaksi surullisen tarinan eräästä Taikamaan lapsesta.

Ihan ensimmäiseksi minun täytyy kuitenkin kertoa teille yksi seikka Taikamaasta. Me nimittäin olemme vähän erinäköisiä kuin te siellä maassa. Päiväkodin lapsilla on häntä, ja osalla sarvet. Joillain lapsilla saattaa olla valkoinen iho, ja joillain sininen. Olemme siis ehkä vähän hassun näköisiä teidän mielestänne.

No, aloittipa päiväkodissa eräs uusi lapsi, joka oli ihan uuden näköinen meille kaikille. Hänen ihonsa on hohtavan keltainen, ja hänellä on pitkät, melkein nilkkoihin asti ulottuvat hiukset ja suippokorvat. Muut lapset ihmettelevät uutta lasta, supisevat kauempana ja osoittelevat häntä, kukaan ei pyydä häntä leikkiin, ja kaikkia ujostuttaa puhua hänelle. Olen kuullut että jotkut jopa pilkkaavat häntä. Hän on siis jäänyt ihan yksin päiväkodissa. Osaatteko te selittää Taikamaan lapsille miltä tästä uudesta lapsesta mahtaa tuntua. Olen ihan ymmälläni mitä tässä tilanteessa voisi tehdä.

Pyytäisin teitä pohtimaan yhdessä mitä erilaisuus tarkoittaa ja kuvailemaan meille miltä te siellä näytätte. Olemme kaikki kuitenkin omannäköisiä ja yhtä tärkeitä.

Kiitos jo etukäteen, teistä on suuri apu!

Terveisin Taikuri.

Kirje 4.

Hei lapset!

Teittepä todella hienot omakuvat viime viikolla, ja toimitte hienosti parin kanssa ja ryhmässä! Taikamaailman lapset olivat ihmeissään kun kuvailin teitä heille, olemme kaikki niin erinäköisiä! Ja se on suuri rikkaus! Miten tylsää olisikaan jos me kaikki näyttäisimme ja kuulostaisimme samalta! Tässä myös vastaus kysymykseenne miksi en taio erilaista lasta samanlaiseksi kuin muut. Voisin tietysti tehdä sen mutta olen sitä mieltä että jokainen lapsi ja aikuinen on hyvä juuri sellaisena kuin on. Kysyitte myös onko taikapölyni lopussa, ei ole, mutta taikapölyn voima ei riitä ystävyiden luomiseen. Tunteita ja toisesta välittämistä ei voi taikoa vaan ne syntyvät ihmisistä itsestään. En voi siis taikoa lapsista ystäviä, ja sitä varten pyydän teiltä apua.

Teitä kiinnosti myös olenko näyttänyt lapsille taikatemppuja, ja olenhan minä. Me harjoitteleimme taikatemppuja lasten kanssa, ja aikuisina he osaavat itsekin hieman taikoa.

Toivoisin että tällä kerralla te miettisitte yhdessä erilaisia tunteita. Pohtikaa mistä tulette iloisiksi, surullisiksi, vihaisiksi, mikä teitä jännittää tai pelottaa ja miltä te silloin näytätte. Laitoin mukaan kuvan erilaisista ilmeistä, joiden avulla voitte näyttää millä mielellä olette tänään.

Taikamaassa lapsilla on erilaisia tapoja näyttää tunteitaan. Eräs lapsi näyttää surullisuutensa rapsuttamalla korvaansa, toinen taas näyttää vihastuksensa katsomalla suoraan silmiin. Erilaisia tapoja siis on, kertokaa te minulle teidän tavoistanne.

Pyydän teitä vielä miettimään jonkun kivan teon minkä avulla saatte toisen iloiseksi. Voitte ensi kerralla kertoa mitä keksitte.

Terveisin Taikuri

Kirje 5.

Hei vielä lapset!

Kiitos taas viimekertaisista pohdinnoistanne. Nyt harmikseni joudun ilmoittamaan että tämä on viimeinen posti jonka lähetän teille, nimittäin olette auttaneet minua tarpeeksi. Päiväkodin lapset leikkivät yhdessä jo paremmin, eivätkä enää jätä ketään yksin. Se uusi lapsikin kenestä kerroin aiemmin teille on saanut ystäviä.

En voi valitettavasti auttaa teitä muuttumaan näkymättömäksi tai elämään ikuisesti, sillä taikakeinoni ulottuvat vain Taikamaan käyttöön.

Toivon että te tällä viimeisellä kerralla leikitte yhdessä, niin kuin hienosti osaatte.

Olen myös lähettänyt teille minun kädenjälkeni, sillä täällä Taikamaassa me aina laitamme sen merkiksi itsestämme allekirjoituksen tapaan. Meillä kaikilla on omannäköiset kätemme, joista meidät tunnustetaan. Tehkää te myös omat kädenjälkenne merkiksi siitä että osallistuitte Taikamaan päiväkodin olojen parantamiseen. Laitoin mukaan hieman taikapölyä ja erityistä öljyä joiden avulla onnistutte.

Laittakaa ensin käteenne öljyä ja painakaa käsi paperiin. Sen jälkeen sirotelkaa taikapölyä jäljen päälle, ja siitä syntyy allekirjoitus Taikamaan tapaan.

Toivoisin että lopuksi kasaatte näyttelyn kaikista niistä hienoista teoksista joita olette Ainon ja Saaran kanssa tehneet. Laittakaa näyttelyyn ainakin lippunne, Reilun kaverin sääntönne, omat hienot kuvanne, ja myös nämä allekirjoituksenne. Voitte ylpeänä esitellä koko ryhmällemme mitä olette tehneet!

Olen tehnyt teille myös diplomit eli kunniakirjat muistoksi. Lisäksi saatte pienet onnenhelmet muistuttamaan minusta ja päiväkodista jota autoitte. Helmiä on myös muulle eskarin väelle. Saatte jakaa ne heille yhteisessä tuokiossanne, mutta pitäkää asia siihen asti salassa.

Terveisin Taikuri

P.S Kuulisin vielä mielelläni teoista joita olette tehneet toisten mielen piristämiseksi.

Palaute ohjaustuokiosta

Arvioi toimintakertaa.

Onko viidennen dimension toimintamalli sinulle ennestään tuttu?

Oliko tuokio kokonaisuutena toimiva? (ajankäyttö, menetelmät, lasten innostuneisuus, yms.)

Mahdollistiko toimintamme jokaisen lapsen kuulemisen ja osallisuuden?

Uskotko tuokiomme kaltaisen toiminnan hyödyttävän kiusaamisen vastaisessa työssä?

Oliko toiminnassamme jotain kehitettävää? Mitä?